

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2020. október – XIX. évfolyam 10. szám

Ára: 560 Ft

*Mi immár tanúságot tettünk,
senki nem ítélhet felettünk,
életünk adtuk a hazánkért...*

Tóth Bálint: Örök béke,
részlet

Pilinszky János **2**
verséről

*Devecsery László
jegyzete*

A davajgitár **4**

*Balogh Elemér
regényrészlete*

A Fehérhajú **8**

*Kiss Lajos István
regényrészlete*

A baptista 56-os **12**

*Udvarhelyi András
riportja*

Fekete égbolton **15**
felfénylő csillag

*Tusnády László
tanulmánya*

Voltaire árnyaltabb **23**
megközelítése

Sz. Tóth Gyula esszéje

Sziszifuszi munkák **24**

*Stefan Zeromski
regényrészlete*

A HŐS
Várai Artúr grafikája

DEVECSERY LÁSZLÓ

Szubjektív gondolatok

Pilinszky János verséről

A cím – *Négysoros* – semmit sem árul el, semmit sem közöl, csupán a pusztá tény: négy sorból áll a költemény.

Ez a vers számomra kettős jelentéstartalmat hordoz. Az egyik a keletkezési idő (1956) alapján felsejlik. A másik egy távolabbi, ám Pilinszky hitéhez, egyéniségéhez illő párhuzam. A két gondolati sík a kor (1956) halálos fenyegetettségében találkozik, miközben távoli múltat is idéz...

Nézzük először a hagyományosabbat, az 1956 miatt is konkrétan megjelenőt!

Négy sor. Négy mondat. Az első és a második mondat (sor) hiányos szerkezetű, hiszen nem találunk bennük állítmányt. Mozdulatlanság a jellemzőjük, akár a kivetített állóképeknek. Az alvás és az éjszaka, a hideg és a magány rendeli őket egymás mellé.

A harmadik sorban már van valami emberi, az égve hagyott, felejtett villany új elem, a passzív, a cselekvés nélküli emberrel a háttérben. S a ki nem mondott, de érezhető félelemmel.

A negyedik sorban már valaki, a meg nem nevezett én (hiszen bárki lehetett) elszenvedti a halált.

Vizsgáljuk meg most ezt a verset más nézőpontból! Hatoljunk még mélyebbre! Felszínes olvasás esetén négy, egymástól függetlennek látszó sort pillantunk meg.

„Alvó szegek a jéghideg homokban.”

A szeg hétköznapi tárgy, amellyel valamit fel-, össze-, illetve rászögelünk valamire. Ez a hétköznapiság azonban átlényegül, ha a szószerkezet folyamatos melléknévi igenevére nézünk. Jelzős szerkezetté válik, mely megszemélyesítést is hordoz. Általa élet költözik az eddig élettelenbe. Az ember is alszik, pihen, erőt gyűjt következő feladataihoz. Az alvó, alszik szavak mélyén ott érezhetjük, sejtethetjük a várakozást. (Vajon milyen feladat vár az alvó szegekre?) Még nem tudjuk a választ!

Pilinszky János

Négysoros

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagyta a folyosón a villanyt.
Ma ontják véretem.

(1956)

Hol vannak ezek a tárgyak? A homokban. Milyen homokban? A jéghideg homokban, mint amit odadobtak, ottfelejtettek... Vagy előkészítették a következő napra? Miért erősödik ez a sejtésünk?!

„Plakátmagányban ázó éjjelek.”

E sor elkülönített vizsgálata is indokolt. Az alvás és az éjjel összekapcsolja az előző sorral.

A hely is változik. A homok sivatagi éjszakát sugall, ahol a nappali forróság után borzongatóan hideg, sőt: jéghideg az éjszaka. A második sor plakátmagánya várost, más körülmények között embereket, esetleg tömegeket idézhetne. Nem itt, ezen a helyen készítették elő, majd vitték a városon kívülre a szegeket, mert ott lesz rá szükség?! Nem itt, a városban, döntöttek valamiről, amire holnap (a versidőben: ma) kerül sor. Az eső vigasztalanul esik. Plakátok „*tömegmagánya...*”, mint amikor az ember magányosnak érzi magát egy tömegben, ahol senkit sem ismer... Magányos tehát a megszemélyesített plakáttömeg...

*Elérkeztünk a keresztre feszítés
messiási misztériumához,
a megváltáshoz...*

„Égve hagyta a folyosón a villanyt.”

A tartalmi-logikai kapcsolatteremtés folyamatos: alvó, éjjel, villany. Az előidézhető, a mesterséges fényre este, éjjel van szükségünk. Néha nappal is a félhomályos, sötét, sikátorra emlékeztető folyosókon. Hol lehet ez a folyosó? Lakások, bérházak folyosója? Egy hivatal? Egy bíróság, ahol döntést hoznak, talán éppen valaki sorsáról...

Villanyt kapcsolunk, hogy lássuk az utat. El ne botoljunk, el ne essünk, lássuk, merre kell (kellene) mennünk... E sorban is ott bujkál a nyugtalanság, a bizonytalanság. Az első két sorban a megszemélyesítettség utal az emberre. A harmadikban „*Égve hagyta...*”, vagyis te, a villanyt!

A kezdeti személytelenség személyessé válik, megjelenik az én, egyes szám első személy:

„Ma ontják véretem.”

Mikor? Ma! Amikor elmúlik az éjszaka! Önkényesen kapcsoljunk össze két sort: „*Alvó szegek a jéghideg homokban.*” „*Ma ontják véretem.*” Elérkeztünk a keresztre feszítés messiási misztériumához, a megváltáshoz s az 1956-os kivégzések gondolatiségéhez is.

Kárpáti Kamil

Tél, reggel

Az első szó: csillag. A második: gyümölcsös. Most eszembe jut a: suhanás. Majd harangzúgás hömpölyög körém s hajnali szemmel üdvözöl a zárkatárs.

Körülbelül ennyi e korai reggel. Künn valódi a csillag-gyümölcsös. A villogó havú szélben fehér ökörszem minden hópehely, csapong, röpdös.

De később, egy tiszta pillanatban írisz ruhájú, könnyű lovasok – tudom, csak társzekerek dőcögnek lenn a mélyben – jönnek a kongó börtönudvaron.

A nagy Pilis minden árnya rőt már, s a jégcsapfurulyás zuhatag medrein, hajnali hócsillagú fák közt nyargal Ady úr gíme, egy sötét, karcsu gím.

És elnézem még nagy rohanásuk, amint űzőbe veszik fönn, fönn a hegyen, aztán lobogva kibomlik írisz-ruhájuk, s a ködben mind útjára megyen.

Szememben megüvegesedett képük. S szólunk társammal, mint az úton két kereszt: „Neked sorsod, hogy sose hidd őket.” „Neked sorsod, hogy mindig nyomukat keresd.”

Melegsünk egymás sebénél. Egyőnk hinni nem tud – másik csalódni nem akar. S kígyóként fojt a szó már, a szörnyű földi sár, s a szörnyű, sáros ég betakar.

Ország László fotója

BALOGH ELEMÉR

A davajgitár

részlet *A tanár úr című regényből*

A többiek, akikkel együtt indult el a költő szobrától, már valamennyien elsodródtek mellőle, és most végtelenül magányosnak érezte magát a százezernyi sejtéből álló embertömegben. Tulajdonképpen nem gondolt semmire, valami bizonytalan ösztön mégis azt súgta neki, hogy idegenként is itt a helye ebben az alaktalanul áradó masszában. Vidékié azt sem tudta pontosan, hogy merre tartanak a fővárosi utcák labirintusában, csak sodródott, amerre a többiek magukkal ragadták.

A Duna felől áradó friss levegőben ott hullámozott és vibrált valami kimondhatatlan, feszült várakozás.

Mennyire más volt ez, mint a megszokott, kötelező felvonulások, amikor mint a jámbor csordát, kihajtották őket az országban pimaszul berendezkedő szovjetek győzelmi ünnepeire, és ők, hátuk mögött hallva a szüntelen ostorpattogást, kényszeredetten hangicsálták, hogy „*győzött a szovjetek hős serege*” és hogy „*értorkok harsogva zúgják a szélnek felszabadítónk hősi nevét*”, vagy ha a felvigyázók nem vizslatták éppen őket árgus szemekkel, pukkadozva óbégatták a „*szódd a selymet elvtárs*” helyett azt, hogy „*zód a segged elvtárs*”.

...az emeleti ablakokból kíváncsi arcok
lestek ki. Csodálkozók és aggodalmaskodók,
de ujjongva integetők is...

Harmadmagával vitt egy hatalmas táblát, azt sem igen tudta, hogy a sok közül melyik jelszavuk van ráírva, de most mégis egy fejjel magasabbnak érezte magát, mint amekkora valójában volt.

Végig a széles utcán az emeleti ablakokból kíváncsi arcok lestek ki. Csodálkozók és aggodalmaskodók, de ujjongva integetők is, itt-ott nemzeti színű zászlókat lobogtattak, mint ha biztatnák a tömeget.

A Margit hídon, amikor zászlójukból bugylibicskával, jó cikkcakkosan kiszakították azt a nevetséges és méltatlan, a mi hazánk történelméhez méltatlan címert, még évfolyamtársaival egymásba karolva, a *Kossuth-nótát* meg a *Marseillaise*-t énekelve vonultak át, hol azt skandálták, hogy szabadságot akarunk, hol meg azt, hogy aki magyar, velünk tart. Meg azt, hogy minden ország katonája menjen saját hazájába! És ez már majdnem úgy hangzott, hogy ruszki, mars ki!

Valami fölfoghatatlanul ártatlan hit lobbant föl őbenne is, hogy ettől a hangos ordibálástól aztán majd megijednek és nagy rémületükben kitakarodnak a ruszki az országból, és itthoni lakájaik is észhez térnek.

De professzoraik meg az egyetemi hivatalnokok, akik beálltak ugyan a sorba, mintha csupán kényszeredetten tátogtak volna, tekintetük tele volt aggodalommal, mintha most

is gyanakvóan rakosgatták volna előrébb cidriző lábukat, ahogy mindig is tették, óvatoskodva, körülpislogva, hozzáhozzáigazítva mozdulataikat, hajlongásaikat és bólogatásukat a mindenható párt egyre kuszább irányt mutató ingadozásaihoz.

A Bem téren néhányan már le-leszakadoztak közülük a mámoros kavargásban, de csak azért, hogy a kis egyetemi brancsnál egy mérhetetlenül hatalmasabb közösségben, valamiféle győzni induló sereggé formálódó forgatagban vegyüljenek el.

A Parlament előtt már csupa ismeretlent látott maga körül. Milliónyi ismeretlent, akik ebben a szédítő pezsgésben mégis valamennyien, öregek, fiatalok, nők és férfiak egymás ismerőseivé váltak.

Egyikük sem akarta elhinni, hogy ez a saját kloakájába belétaszított, már-már belefulladásra kész népet egyszerűen csak megrázza magát, fejét kiemeli a fekáliából, ekkora nagy lélegzetet vesz, és harsogva énekelni kezd. Hogy dalra fakad, mert ez az egész olyan volt ekkor még, mint egy borzongatóan gyönyörűséges dallam.

Valamiféle, eddig soha nem tapasztalt mámor bódította el a sokaságot, maguk sem tudták, hogy mitől szédültek el.

Pedig tudhatták volna: a szabadság rémisztő lehetőségétől.

Teljesen besötétedett már, az Országház kupolájának csúcán a megszokott módon kigyulladt a vörös csillag, a rabszjira fűzött ország fölött uralkodó gyűlölt jelkép. Ráadásul elterjedt a híre annak is, hogy Gerő Ernő, a leváltott Rákosi Mátyás után sebtében trónra ültetett főkommunista, úgymond, lecsöcselékelték őket a rádióban elmondott országgyalázó beszédében. A tömegben elégedetlen moraj hullámozott végig. *Le a vörös csillaggal!*, kiáltotta el magát valaki, aztán zúgva skandálni kezdtek a többiek is, *lea-vörös-csillag-gal! lea-vörös-csillag-gal! lea-vörös-csillag-gal!* Voltak, akik azt mondogatták, hogy ezt már azért nem kellene, hogy ez már azért túlzás. Mert ebből még valami baj lehet. A csillag fénye mégis kialudt egy idő után. A teljes sötétségbe boruló téren ekkor ezernyi fáklya lobbant föl: akinél volt valami újságféle, többnyire a hírhedt pártközlöny, a *Szabad Nép*, összetekerte és meggyújtotta.

Az Országház egyik erkélyéről mindenféle fontosnak mutató emberek próbálták nyugtatni a népet, hangjuk azonban beleolvadt a morajlásba, mondandójukat senki nem értette.

Jó sokára aztán a komor és fenyegetően sötét épület emeleti ablakában megjelent egy köpcös, cvikkeres ember, erre elcsöndesedett a nép.

– Elvtársak! – szólította meg az az ember gyámoltalan hangon a háborgó tengert.

– Nem vagyunk mi elvtársak! – zúgott vissza a tömeg.

És ez a százezer torokból fölhangzó ordítás nem keveset jelentett. Aki ebből nem hallotta ki azt az elemi erővel feltörő vágyat, hogy „*a kommunisták márpedig takarodjanak ebből az or-*

szágból”, az semmit nem értett meg a sárba taposott nemzet fölbugyborékoló forrongásából.

Mindent elsöprő, méltatlankodó füttykoncert hallatszott.

Mostantól fogva senki nem akart többé elvtárs lenni.

Az ablakbéli ember idegesen megigazította cvikkerét. Aztán valami papírlapot gyűrogetve olvasni kezdett egy szöveget, nem lehetett pontosan érteni a szavakat, nem is igen voltak kíváncsiak rájuk a lentiek, valami olyasmit mondott, hogy barátaim vagy honfitársaim... ekkor már nem elvtársazott... legyenek türelemmel... pártunk... a Központi Bizottság meg fogja oldani a súlyos problémákat... ki fogja javítani az elkövetett hibákat...

De őket a „pártunk” és a Központi Bizottság ekkor már egyáltalán nem érdekelte, ennél sokkal, de sokkal többet kívántak, nem simogató, megnyugtató, indulataikat leszerelni akaró szavakat hallani, hiszen kezdték megérezni, hogy ők most már hatalmasabbak ezeknél a hatalmukba belemámosodott pokolraláló hatalmasoknál.

Ki lehet ez az ember?

Várai Artúr illusztrációja

Csomay Bálint semmit nem tudott róla, nem is érdekelte őt, hogy kiféle-miféle.

Valami nyavalyás pártkorifeus.

Egész gyámoltalan viselkedésén, erőtlen szavain, s ahogy a homlokát törölgette, látszott, hogy úgy csöppent bele ebbe a háborgó sodrásba, mint Pilátus a Credóba. Ráadásul hátulról ketten is támogatták, hogy ki ne zuhanjon az ablakon.

– Ez a Nagy Imre – szólalt meg valaki a háta mögött.

Nem egy népvezér, az biztos.

Énekelni kezdték a Szózatot.

Menjenek haza rendben, nyugodtan... ki fogjuk javítani a hibákat... a Központi Bizottság megteszi a szükséges lépéseket... bízzanak a pártban... gondunk lesz arra...

Nagy Imre zavartan zsebre dugta a papírt, a beszédnek vége.

Senki nem tapsol.

Abban, hogy ezek vezetésével valóban valami új kezdődhet, senki nem hitt már a Parlament előtt szorongó tömegben. És senki nem gondolt arra, hogy ez a cvikkeres, egyszerű ember nem is olyan sokára közéjük áll maga is, és bátran szembenézve mostani cinkostársaival, majdani hóhéraival, hősként fog meghalni értük is, valamennyiükért.

– A Rádiónál az ávósok lőnek bennünket – kiáltotta el magát valaki a tér peremén.

A kiáltás még visszhangzott is, bennünket... bennünket... bennünket... s erre mint valami kőgörgögeteg a megremegő hegy oldalán, megindultak.

Vajon mit jelent az, hogy bennünket? Azokat a százezreket, akik most Budapest utcáin hömpölyögnek? A lövések ránk irányulnak? Valamennyiünkre?

Kik azok a mi, akiket lőnek?

Magam is közéjük tartozom?

És merrefelé van egyáltalán a Rádió?

Úgy érezte, tehetetlenül sodródik valami felé, amiről még csak azt sem lehet sejteni, hogy az jó vagy rossz.

A gyéren megvilágított kiskörúton egymásra torlódva végig álltak a villamosok. Az Andrásy út elején, a Bajcsy-Zsilinszky út torkolatánál a sarki ház első emeleti erkélyéről valakik véssóvel, feszítővasakkal a „SZTÁLIN ÚT” táblát szerelték le. Az emberek rohantukban éljenezték meg őket.

Jóformán futva tették meg az egész utat a Puskin utcáig, mintha valami fontos és sürgős teendő várna őket, ott azonban a sok ezernyi ember összepréselődve megtorpan. Egymás hegyén-hátán próbáltak előbbre jutni, maguk sem tudták, hogy hova és miért, de előttük már nem volt hely. A Múzeumkert sarkánál egyenruhás, szuronyos alakok álltak, de tisztán nem lehetett látni, hogy hányan vannak, milyen egyenruhát viselnek, jót akarnak-e vagy rosszat. Tízen-tizenketten, egymásba karolva mentek feléjük, volt közöttük villamoskalauz, sofőr, overallos, idősebb munkásember, ipari tanuló, diák. Amikor öt-hat lépésre értek a sarokhoz, egy tiszt szuronyt szegezett vezényelt, ők meg mellükön szétfeszítették az inget:

– Ide lőjtek!

És a *Himnusz*t énekelve mentek tovább.

A tiszt most tüzet vezényelt, a sortűz eldőrdült, az overallos ember elesett, a lábát érte a lövés.

De a tüntetők és az egyenruhások már annyira összekeveredtek, hogy lehetetlen volt az újabb sortűz. A földön heverő sebesült vádlóan nézett az egyenruhásokra:

– És ha a ti apátok vagy édesanyátok is itt van miközöttünk? Arra is ráfogjátok a puskátokat?

Néhány perc múlva már ott volt a mentőautó, a sebesületet hordágyra fektették, és szirénázva elvitték.

Egyszer csak valami elviselhetetlenül kellemetlen, csípős szag csapta meg Csomay Bálint orrát. Először nem tudta, mi lehet az, de néhány pillanat múlva, mintha valami váratlan és dühödtt szélroham fújt volna feléjük átláthatatlan, sűrű ködöt, ellepte őket a könnygáz felhője. Orrukból, szájukból csorogni kezdett, majd egyre megállíthatatlanabban folyt a nyál és a takony, szemükből ömlött a könny, se nem láttak, se nem hallottak, hiába ráncigálták elő zsebkendőjüket, az semmit nem segített, levegőt nem kaptak, úgy érezték, menten megfulladnak, mégis mindenki ki akart tartani akár az utolsó lélegzetéig. De nem bírták. Sokan hányni kezdtek, köhögtek és öklendeztek, s végül hátrahőköltek, kóvályogva menekülniök kellett, el, el, minél messzebbre innen a pokol tornácáról. Csakhogy mögöttük még mindig préselődött előre a Parlamenttől érkező utánpótlás. Őket még nem érte el a könnygáz fullasztó felhője, hátrálni nem akartak.

– Utat! Utat! – kiabálta valaki, de senki meg nem hallotta.
– Segítség! Gyilkosok!

A kitélepített, alig tudott föltápáskodni, kúszott kifelé a füstből, sokan fölmásztak a múzeumkert lándzsás vaskerítésére, és ott a magasban valóban egy kis lélegzethez jutottak, a könnygáz felhője ugyanis embermagasságnál nem szállt feljebb, valószínűleg nehezebb volt a levegőnél.

A szédítő zűrzavarban a Rádió Bródy Sándor utcai kapuja közelébe sodródott, néhány percre kitisztult a levegő, látta, hogy a vastag, bevehetetlennek látszó tölgyfakapuvál szemben egy rádiós közvetítőköcsit horgonyoztak le, tetején, mikrofonnal a kezében egy összenőtt szemöldökű riporterféle áll, megpróbálja túlharogni a zűgást.

– Barátaim, őrizzétek meg nyugalmatokat, a magyar nép követeléseit diadalra visszük, bízzatok Nagy Imrében!

Saitos Lajos Srácok

In memoriam október 23.

*Az infinitívusok költője,
Nagy Gáspár emlékének*

Amikor csak a vágy – a vágy csírája emlékezik a szabadságra és elkezd egy nap fényleni és napnyugtával, -szentültével is tovább képes fényleni lánghalni is fénytelen és elkezd a fém is fényleni fegyverként s bilincsként tovább fémleni virág hullani – fém fényleni *(ne mondjátok hogy nem igaz)* s félelmeinket már nem leli a ránkzubbonyozott átok – pesti srácok még emlékezünk rátok!

Valaki a tömegben elkiáltotta magát:

- Ne higgyetek neki, ez is ávós spicli!
- Inkább olvassátok be a követeléseinket!
- Elegünk van a sok hazugságból!
- Igazmondó rádiót akarunk!

Az emberek féltéglákkal, kövekkel, ami a kezük ügyébe került, dobálni kezdték az épületet, a kaput és az ablakokat. A második emeleti ablakokat fiatal gyerekek csúzlival vették célba.

– Nyissák ki a kaput! Olvassák be a követeléseinket, hadd hallja az egész ország!

Majd, hogy nem nyitották, egy olajfoltos, sűrű szerelőruhás munkásféle férfi félrelökte a közvetítőköcsitől a rádiósokat, beült a volán mögé, és lassan, egyes sebességbe kapcsolva, mintha valami faltörő kost irányítana, megindult az iszonyatosan vastag, vaspántos kapu felé. Recsegett-ropogott a motor is, az autó is, a kapu pántjai is kezdtek megereszkedni.

És a kétszárnyú kapu nyikorogva, lassan szétnyílt.

Egy falánk és vérszomjas sárkány vöröslő torkába pillantottak bele. A kapu garatjában, bent az udvaron szorosan egymáshoz préselődő ávéhások, lehettek ötvenen is, állukhoz szorított fegyverrel, lőállásban célozzák fagyos tekintetüket a riadtan visszahúzódó tömegre, mások, ugyanolyan egyenruhában, füstgránáttal a kezükben állnak készenlétben. Amikor a tömeg tehetetlen nyomulása, hiszen hátulról préselték az elöl állókat, újra megkezdődött, a bentiek vezényszóra kihúzták a gránátok gyújtózsínórját, majd kivágták az utcára a füstbombákat, az alaktalan massa visszafelé kezdett el hullámozni.

Akadtak a kintiek között, talán a katonaviseltek, akik megtanultak bánni az ilyen harci alkalmatosságokkal, a sisteregő kezdő gránátokat, mielőtt szétpukkadtak volna, fölkapták, és visszahajították az ávósok közé, s azok ott robbantak szét, a védőket is hátrálásra kényszerítve. A pokoli kénköves füst megritkította a tömeget, de látni lehetett, hogy egy elszánt fiatal gyerek, nem törődve a könnygázzal, köhögve és prüszkölve, egy létrát támasztva a falhoz, egyenként becsapkodja a földszinti ablakokat. Az egyik ablakrácsra két, tízévesnél alig idősebb, vékony csontú suhanc kapaszkodott fölfelé, valaki belülről rugdosta a kezüket, de a gyerekek ügyesebbek voltak, nem estek le.

Aztán mintha egy, a háttérben rejtőző karmester intett volna be valami hátborzongató akkordokkal induló zenekari nyitányt, torkolattüzek villantak fel a bejárati alagútból és a Rádió ablakaiból, s a villanásokkal egy időben kegyetlen katogás, kerepelés hallatszott.

Fél tíz volt ekkor.

A rádió épületében minden ablakban kihunyott a fény, lekapcsolták a villanyokat, vagy kicsapták a biztosítékokat. A zajongó utca egy szempillantás alatt elcsöndesedett, a szűk síkátor azonnal kiürült, az akkor még fegyvertelen emberek egymást letaposva menekülni kezdtek a szomszédos utcák felé, a Múzeumkert kerítése mögött vagy a védett kapualjakban kerestek menedéket, bevonszolva magukkal a földre zuhanó sebesülteket is. A két fiú, mint két megriadt gyík, siklott le a falon, cikázva szaladtak át az úttesten, és elbújtak az egyik lépcsőház védett zugában.

És a biztos fedezékben kezdtek egységbe rendeződni a szétzilált sorok, most már egy halálra szánt hadnép készülődött az ostromra.

Csomay Bálint ekkor döbönt rá, hogy innen már az ő számára sincs visszaút. Ugyanis körülpillantott, s megérezte, hogy bár annak látszik, nem valami szedett-vedett horda, hanem Magyarország néz itt farkasszemet a gazemberséggel. S ez a ház itt velük szemben egy erődítmény. A mozdíthatatlanság, a szenny, a hazugság erődítménye.

A hatalmas, kétszárnyú kapu újra bezárult.

A város különböző pontjain halkabban vagy észveszejtő harsánysággal felvijjogtak a mentőautók, s a hangfoszlányok erősödéséből ki lehetett hallani, hogy valamennyien a Bródy Sándor utca felé tartanak. A sebesülteket elvitték, a halottakat otthagyták kiterítve az utca közepén.

Az államvédelmisként sortüze után hosszú, rémületes csönd következett. Egy idő elteltével aztán elült a riadalom, újra megindult a mozgolódás. Kissé távolabb, a Múzeum körút sarkán két katonai teherautóról fegyvereket kezdtek osztogatni az előmerészkedőknek. Aztán nem sokára TEFU feliratú teherautók is jöttek a Kálvin tér felől megtömve nemzetiszín zászlókat lengető munkásemberekkel, azt mondták, hogy ők Csepelről érkeztek, mert hallották, hogy szükség lesz rájuk. A Kálvin tér felőli részen pedig mintha fegyvereket osztogattak volna egy MÖHOSZ teherautóról.

Fél tizenegy tájban fülsiketítően zörögve megjelent négy magyar T-34-es tank, a Múzeum kávéház előtt megálltak, parancsnokuk kihajolt az első tank tornyából, és biztosította a tömeget, hogy magyarokra nem fognak löni.

Kitörő ujjongás fogadta a bejelentést.

Csomay az ávosok sortüze után a saroképület Szentkirályi utcai oldalán tudott beprézelődni a kapu mögé. Ez az utca különben is védett volt, hiszen a Rádió ablakaiból sem tudtak errefelé löni, sokan szorultak ide. Amíg elült a lövések zaja, némán szorongtak egymás hegyén-hátán, aztán néhányan elindultak fölfelé. A lépcsőházban a legkisebb nesz is fölhangosodott, a földszinti suttogás kísérteties huhogásként röppent a magasba, a talpak csoszogása monoton zúgássá erősödött. A ház lakói ekkor még bizalmatlanul lestek ki a csupán résnyre kinyitott ajtókon, morgolódtak, bereteszték bejárataikat.

Csomay is a fölfelé indulókkal tartott.

A padláson, a galambpiszkos gerendák és a kémények takarásában jó néhány lőporfüstös arcú fiatalember állt már karabéllyal, géppisztollyal a kezében, figyelve szemközt a rádió épületét, amely most vészjósloán csendes volt. Ő is kinézett az egyik félrehúzott bádognyíláson, s látta, hogy szemben sőtétén tátonganak a szétlőtt ablakok, az épület faláról nagy foltokban a vakolat is lehullott.

Egyszer csak valaki félrerántotta őt a nyílástól, és abban a pillanatban lövedékek süvítettek el a feje mellett.

– Elment az a csöpp kis eszed is, hogy odaállsz nekik cél táblának? – ordított rá egy ismerős hang. – Az ilyen hülyék könnyen kinyúlhatnak ám itt, pajtás!

Talabér Vince volt az, egykori osztálytársa, s mint kiderült, több medikus társával van itt, dobtáras géppisztollyal a vállán.

– Honnan szerezted?

– A Kálvin téren osztogatták egy teherautóról, azt mondták, hogy a Lámpagyárból hozták.

– Mért, a Lámpagyárban nem lámpát gyártanak?

– Kis naiv – mosolygott elnézően Talabér. – Találkoztál már te ebben az országban olyasvalamivel, ami az, aminek mondják?

Magához térni is alig volt ideje, de Talabér már piszkálta ki a fejük fölött húzódozó, szuvas gerendából az odacsapódott töltényeket. Nézegette egy darabig őket, aztán megállapította, hogy azok egy 6.35-ös belga automata Browningból valók.

– Ezt a söpredéket ellátták ám ilyesmivel – mondta. – Tudták ők nagyon is, hogy előbb-utóbb szükségük lesz rá.

– És te honnan ismered ilyen jól ezeket a... dolgokat? – nézett rá csodálkozva Csomay.

– Mért, nálatok, a bölcsészkaron talán nincs honvédelmi oktatás?

– Már hogyne lenne – vágta rá gyorsan, de nem folytatta, mert szégyellte volna bevallani honvédelmi kétbalkezességét, hogy a katonai ismeretek vizsgáján majdnem megbuktatták, mert nemcsak hogy az egyes rendfokozatok sorrendjét nem volt képes elmondani, összekeverte a törzsőrmestert a törzsfőnökkel, de még a fegyverek alkatrészeiről is csak annyit tudott, hogy cső, ravasz (vagy kakas? elsütő billentyű?), puska... ilyesmiket.

Meg hogy a fegyver öldöklésre szolgál.

Mégsem gondolnak itt ma a halálra.

Pedig az utcán már közéjük gázolt a kaszás.

Nem sokat beszéltek, körülöttük rohangáltak, majd kezdtek ostromlói hadállásokba rendeződni a többiek, és most már folyamatossá vált a lövöldözés. Mindenkinél volt valami féle fegyver.

*Ha kell a davajgitárom, rád testálok.
A tár még tele van. Azzal leemelte
válláról a dobtáras géppisztolyt*

– Te még maradsz? – szólalt meg egy idő után Talabér Vince. – Én befejeztem. Ha kell a davajgitárom, rád testálok. A tár még tele van. – Azzal leemelte válláról a dobtáras géppisztolyt, Csomay kezébe nyomta, és elindult lefelé a padlásról. Csomay Bálint egy csöppet sem csodálkozott, hogy egykori osztálytársával itt találkozott, sőt, megesküdtött volna rá, hogy a többiek közül is jónéhányan itt vannak valahol a közelben. A Szajkó Pista meg Mosonmagyaróváron, hiszen őt oda vették föl a főiskolára. De hát ott nincs Rádió, amit meg kellene ostromolni, hát ő biztosan kimarad ebből a hatalmas fölbuzdulásból.

Sajnálhatja.

Csomay egy darabig tanácstalanul szorongatta a vadonatúj géppisztolyt, amelyen még ott maszatolódott a zsírzás nyoma, nem tudta, mihez kezdjen vele, s hogy egyáltalán mi értelme van ennek az egésznek. Úgy érezte, hogy valami heroikus várostrom közepébe csöppent, de a várat mintha nem a valóságos ellenség védené, és az ostromlók sem tudják pontosan, hogy miért is akarják elfoglalni ezt a várat. Az igazán di ellenség valahol egy megközelíthetetlen és bekeríthetetlen erődítményben röhög a markába, amíg ők itt elszántan elpufogatják muníciójukat, bőrüket viszik a vásárra.

A padlásfeljárónak támasztott rozsdás vaslétrán visszamászott a lépcsőházba. Irtózatosságot érzett, semmi mást. Lekuporodott az egyik lépcsőfordulóban a fal mellé, lehajtotta a fejét, a davajgitárt lába elé fektette.

Egy idő után észrevette, hogy egy keskeny kis rés nyílik a mellette levő lakás ajtaján, s valaki óvatosan kiles rajta. Egy

selyempongyolás, kócos, fehér hajú, ráncos arcú anyóka állt meg mellette, köpenye alól kilógott a csipkés szélű hálóing, valószínűleg lefeküdni készült éppen, de az is lehet, hogy már álmából ébresztette föl a váratlan ramazúri, mezítelen lábán lötyögött a kopott vászonpapucs.

– Kisfiam, hozok magának meleg teát – mondta.

Csomay bólintott.

Hamarosan megjelent újra az öregasszony, egy csorba, kopott mázas bögrében mézes herbateát hozott. Még egészen forró volt, úgyhogy Csomay csak nagyon lassan tudta kortyolgatni, s mikor a végére ért, visszaadta a bögrét az átszellemülten őt bámuló öregasszonynak.

– Köszönöm – mondta halkán –, nagyon jólesett, reggel óta se nem ettem, se nem ittam. – Hálásan rámosolygott a mámra,

aki fogatlan szájával visszamosolygott rá, bement a lakásába, és hamarosan újra visszajött egy jókora karéj zsíros kenyérral. – Ha kér még – mondta –, vagy ha másnak is szüksége lenne rá, csak szóljanak.

– Mert én a forradalmároknak nagyon szívesen adok.

Megint eltűnt, de maga mögött nem zárta kulcsra az ajtót.

A forradalmároknak? Mért? Ez most itt forradalom? – nézett körül Csomay Bálint. És én is forradalmár lennék? Lázasan suhanó, lángoló szemű, puskát, karabélyt, géppisztolyt szorongató árnyak kavargtak körülötte, s az utcáról megint behallatszott az egyre erősödő fegyverropogás.

Majd hosszú csönd következett.

Az első halottakat gyalulatlan deszkából sebtében összehákkolt koporsókba fektették.

KISS LAJOS ISTVÁN

A Fehérhajú

Bacsó Péter és mások ürügyén...

Kaptam egyszer egy vastag stencilezett valamit, szinte újat, alig használtat. Akitől kaptam, mámorosan, csillogó szemekkel nyomta a kezembe. Neked hoztam – olvasd el, a *Tanú* forgatókönyve. F fiatal srác volt (a néhány év korkülönbség is számított), munkatársam volt a József Attilában. Gyanakodtam kissé, mert elég különös társaság vette körül. Szerintem valamelyik tagja a színes kis közösségnek lopta valahol filmek közelében.

Beleolvastam, de roppant zavart a „stílusa”, mert valóban forgatókönyv volt, itt-ott bejegyzésekkel, áthúzásokkal, és nem nagyon tudtam kiolvasni belőle a valódi történetet. A film már régen elkészült akkor, de betiltották a srác szerint, én meg azt kerestem, mi okból, és miért tehették...? Nem értettem a mámorát, amivel a kezembe nyomta. Főleg néhány jelenetet tartottam túl elnagyoltan gyávának, és ezt tiltották volna be? Persze nem gondoltam az elvtársak rémült óvatosságára. A szellem maradjon csak a palackban, az ironikus, csipkelődő szellem meg annál inkább. Komolyság, tartás és kitartás, előre a lenini úton, ez a lényeg. Nem barátokozunk közben sem jó, sem gonosz, ártó szellemekkel, mert nem tudjuk megkülönböztetni őket. Amikor pedig már megnézhettem az eltiltott filmet, sajnáltam, hogy továbbajándékoztam a forgatókönyvet.

Sok év telt el azóta, s nemrég láttam épp a film rendezőjét, Bacsó Pétert toloszékben, hófehér hajával, mentősökkel a háttérben, egy üres színpadon. Néhány szót mondott csupán, s nekem újra a „fehérhajú” jutott róla az eszembe. Az arcát, alakját, mozdulatait ma is tisztán látom, s az a pár szó amit mondott, beleégett az emlékezetembe.

Néhány éve, amikor felhívtam a neves történészt, hogy hozzátegyek valamit a rádióban elhangzott riportjához, felvette a telefont. Mivel a riportban szóba ejtette lakóköznyezetét, nem volt nehéz utánakeresnem a telefonkönyvben, találtam is egy hasonló nevet, végül kiderült, jó helyen kerestem. Azt mondta, szerencsém van, teljesen véletlenül vette

fel, mert szinte soha sincs otthon. Bemutatkoztam, megemlítettem a riportot, és ezzel kapcsolatban szerettem volna felhívni a figyelmét valamire, ami mindig kimarad a nagy, szenvedélyes emlékfolyamokból... Kiderült, valóban érdemes volt, mert nem volt tudomása róla. Aztán készülő könyvről esett szó, ismertem a témáját, és ehhez is lett volna valami apróságom, távoli, mellékes, de nem akartam beszélni róla... Nem akarom összezavarni – mondtam, de ő nem tágított. Nyugodtan zavarjon össze – szolt, és én vonakodtam, mert ezt a történetet még soha nem mondtam el senkinek. Még a családom egyetlen tagjának sem, senkinek, annyira legbensőbb magánügyemnek tartottam. Egy olyan pillanatnak, ami csak kettőnkre tartozik. Valahol, valamikor, valakivel... Semmi olyasmi, ami történelem... Tulajdonképpen kicsit szégyelltem is, mert a naivitásomat, tájékozatlanságomat és persze ostoba jóhiszeműségemet bizonyította. Így került elő a „fehérhajú”, mire ő rögtön közbevágott. Ismerem, hallottam róla, hírhedt figura, a legnagyobb vamzer a kisközség történetében. – Jó, akkor nem mondom. – Próbáltam elállni, visszakozni a témától – de ismét közbevágott: – Mondja csak... (mi egyebet mondhatna egy történész, aki a korral foglalkozik...?) ...máskor valakit, és a végén már nem emlékszem, miről is beszélgettünk.

S hogy miért veszem elő éppen most...? Bármennyire is tisztelen az elhunyt rendezőt, ő most csak ürügy ehhez a történethez, részint témája, részint fehér hajkoronája miatt. Ezen kívül az is okot ad a felelevenítésre, hogy lassan kipusztulnak mind az enyhítő színek, melyek elviselhetőbbé, időnként pedig talányosabbá tehetik környezetünket. Körülöttünk már-már minden egy, illetve váltakozva kétszínűvé, fehérré és feketévé silányul. Az angyalok seregében mindenki születésétől fogva pedigrés angyalkának mímeli magát, és éppen úgy történik mindez a másik oldalon. Mindig patás ördögök ocsmány gyülekezete a másik oldal, annak látszik, és annak kell látszania, kinek-kinek gusztusa és hajlama szerint.

„Jóbaráttal” egy nyári délután fél négy tájban ismerkedtem meg, azért tudom pontosan, mert megnézte az óráját, körülbelül úgy, mint akinek hamarosan lejár a munkaideje. Rendes, barátságos, szinte kellemes embernek látszott, miközben papírt fűzött az öreg Continentálba, még mosolygott is, lepötyögtette az adataimat, közben mint akinek eszébe villan kellemetlen modortalansága, egy pakli Kossuthot tolt felém, keresztül az üres íróasztalon, gyújtson rá – mondta, és elnézést kért, hogy korábban nem jutott eszébe. Megköszöntem a kínálást, de nem fogadtam el a cigarettát, annál is inkább, mert addigi 15 és fél évemig eszembe sem jutott, hogy valaha is rágyújtsak. Miután felvette az adataimat, átnézte a hevenyészett, néhány oldalnyi jegyzőkönyvet, amit alig két órával korábban, elfogatásom helyszínén a Haditechnikai Kutatóintézetben vettem fel, összegyűrtte, és a szemétkosárba dobta. Erre itt nem lesz szükség – mondta, és mosolyogva felém fordult. Azt hittem, hamar végzünk, de semmi egyebet nem tudtam mondani, illetve eszem ágában sem volt semmit hozzátennem ahhoz, amit oly nagy lendülettel a kosárba hajított. Láttam, hogy nincs meglegedve, fejét csóválta – nem lesz ez így jó, mondta, és kiment.

Talán tíz percig is bámészkodhattam a kis szánalmas, rideg helyiségben, ha lett volna mit, mert „jóbarát” székén és íróasztalán kívül csak egy másik asztal árválkodott a bejárat mellett. Kopottan, durván lepattogzott festékkal, s olyan lábakkal, melyek gömb formában, amolyan bunkó formában végződtek a feketén mocskos padlón. Az asztalon nem volt semmi. Sem írógép, sem iratok, összekaristolott lapján csupán tintafoltok. Annyira ronda volt, hogy már-már érdekelt, mi célt szolgál, lehet-e valami értelmes funkciója ilyen állapotban, s ha van, miért éppen itt...?

*Hátrafordultam, hogy megnézzem,
ki szólít, de abban a pillanatban
kirúgta alólam a széket.*

Gondolataimba merülten bámészkodtam, amikor „jóbarát” helyett négy fiatalember lépett a szobába. Kicsit közelebb húztam a széket az íróasztalhoz, mintegy jelezvén, hogy várjanak a sorukra, mert előbb az én ügyemet kell elintézni.

– Igérem, rövid leszek... még így is legfeljebb késő délutánra, esetleg vacsorára érhetek haza, pláne, hogy azt sem tudom, hol vagyok, szóval türelem. Az előadó elvtárs kiment valamiért, én is órá várok...

Ekkor az egyik „jóbarát” íróasztala mögé lépve becsukta a szélesre tárt ablakot. Néhány pillanat múlva pedig a legközelebb álló csendben sziszegve szólalt meg a hátam mögött:

– Hogy mersz ülve maradni a jelenlétemben...? – Hátrafordultam, hogy megnézzem, ki szólít, de abban a pillanatban kirúgta alólam a széket.

Tulajdonképpen ez volt az első menet. Annak is csupán a bevezető része, mondhatnám, ismerkedési mozzanata. Ezen első padlóra kerülés után pedig már csak alig néhányszor tudtam felállni. Újra és újra odalenn találtam magam, s csak arra vigyáztam, hogy jól összeszorítsam a szám, nehogy a fogaim kirepüljenek. Amikor végre abbahagyták, és kimentek, nehezen tudtam feltápászkodni a padlóról. Rettenetesen fel voltam háborodva, és elhatároztam, hogy mindezeket el fogom

mondani „jóbarátnak”, aki tulajdonképpen kedves embernek látszik, cigarettával is megkínált, és nyilván semmit sem tud a távollétében történetekről. És tényleg semmit sem tudhatott a durva inzultusról, mert amint visszajött, ismét az írógép elé ült, szinte jókedvűen, és ismét elém tolt a pakli cigarettát. Már éppen szólni akartam, hogy ne mászkáljon el, mert akkor itt olyasmik történnek, hogy az..., de az egyértelmű, megszo-kottnak tűnő mozdulat, ahogy kinyitotta és szélesre tárta az ablakot, s ahogy újra elém tolt a pakli cigarettát, elbizonytalanított... Lehet, hogy mégis...? Arra gondoltam, várok, és csak akkor fogok panaszt tenni, ha megismétlődik a dolog.

Nem kellett soká várnom, mert hamarosan újra kiment, fejét csóválva. Látványosan, mímelten bosszankodva tette, és akkor rögtön jöttek a „kosztosok”. Beosztottjainak is nevezhetném, vagy segédeinek, de nem érdemlik meg a titulust. „Kosztosok” ők, akik koszt, kvártély fejében végzik a legmocskosabb feladatokat. Mindig négyen. Hosszú ujjú fehér ingben, sötét nadrágban, de legjobban a cipőjük színét tudtam megjegyezni a mocskos padlón... Barnák voltak a „kosztosok” cipői, de nem egyforma barnák. Némelyik világosabb, másik sötétebb.

Nagyon hosszúra sikeredett ez a délután, s talán még hosszabbra a lassan komoruló este. „Jóbarát” időnként változtatt a stílusán, találgatásokba bonyolódott, olyasmikre akart rávenni, amik nagyon is zavartak... Ennyire hülyének néz...? Nem akart túl sokat, csak a megbízóm nevét, a helyet, ahol kiképeztek, és szerette volna, ha még néhány célpontot is

Várai Artúr illusztrációja

emlétek... Aztán szóba jött még a Széna tér meg a Déli pályaudvari dolog... És arról is biztosított, hogy bármennyire is makacskodom, előbb-utóbb úgyis fény derül az igazságra. Van bőven ideje, és vannak eszközei. Nem mintha fenyegetésnek szánta volna, de hasonló kijelentések után persze kiment, és újra és megint, mint mindig, jöttek szorgalmasan a „kosztosok”.

Nem számoltam a meneteket, értelmetlen lett volna, de úgy éjfél után a négyek eleddig kíméletesnek tűnő munkálkodása szörnyen eldurvult. Eljött az a pillanat, amikor a számlálásom, hogy na még ezt, meg még ezt meg ezt kell kibírni, és talán vége lesz, már értelmetlenné vált. Hasmánt terjedtem el a mocskos padlón, amikor néhány mummogással és a padlót verve végül is nem bírtam tovább; feladtam. A gépezet rögvest leállt, néhány pillanatig csend volt, aztán ajtónyikorgást hallottam, az egyik még búcsúzóul oldalba rúgott, végül szó nélkül kimentek.

Kicsit pihentem a padlón... de hát végül is ezt akartam, nem...? Egy kis szünetet, egy lélegzetvételnit... Mint a legkisebb királyfi a mesében, aki a hétfejű sárkánnyal küzd, s ereje végére érve eszébe jut a csodasíp... És megfújja... Nekem más jutott hirtelen az eszembe. Sípom se volt, amibe belefújhattam volna, és az jutott eszembe, hogy jó, jó, szereztem magamnak egy kis laufot, de szemtelen módon be is csaptam őket. És tudom, hogy hihetetlen, de lelkiismeret-furdalással vegyes szégyenérzetem támadt...

Kicsit pihentem a padlón...

de hát, végül is ezt akartam, nem...?

”Egy kis szünetet, egy lélegzetvételnit...”

Szégyelltem magam. Nem illő, nem illendő ilyesmit csinálni... „jóbarát” akár szemrehányást is tehetne érte, ha visszajön, hogy ilyen gyerekes trükkel húzom ki magam a szükséges dorgálás alól. Ő most a magyar állam képviselőjében kérdeget engem – így mondta, és akkor ezek szerint becsaptam és félrevezettem a magyar államot. Becsaptam mindannyiukat, legfőképpen a kosztosokat, hiszen nem is akarok mondani semmit – komolyan aggodalmaskodtam tehát, mi sülni ki ebből.

Nem akartam, hogy visszatérve így lásson a padlón elterülve. A székemhez másztam, de nem tudtam felülni rá, észre sem vettem, mikor rugdalták széjjel a seggemet.

Amikor frissen, ruganyosan visszajött, és kitérte szélesen az ablakot, én a falhoz húzódba álltam, mert szerencsére a talpam érintetlen volt. Indigós papírokat tekert a Continentalba – foglaljon helyet, mondta felém se nézve, gyűjtson rá, mondta, és újra felém tolta a pakli cigarettát... Amikor végzett újragépelte adataimmal, föl sem nézve szólt: hallgatom...!

Álltam a falnál, és nem szóltam semmit. Akkor már nem tudtam beszélni. Végre felpillantott, s aztán oldalt hajolva oda-készített összekapcsolt indigós papírlapokat vett ki egy oldalsó alsó fiókból, felállt, széket a bunkólábú asztal mögé penderítette, s a papírlapokra keresztbe félhosszú tintaceruzát helyezett. Írjon – szólított fel határozott hangon, s ezzel meg is oldódott számomra a bunkólábú asztal rejtélyes jelenléte.

Amikor tehát a páciens már teljesen beszédképtelen, más üzemmódba kapcsol a felkészült előadó. Írjon...! Hát írtam én, s ezalatt ő fel s alá járkált vastag füstöt okádva, mely füst lassan, kékesfehéren csavarodva gomolygott kifelé az ablak

keretében a csöndes éjszaka sötétjébe. Figyelte persze, amint írok, távolabbról bele-belenézett, s amikor közeledtem a lap végéhez, ő is közelebb jött. Kihúzta a kezem alól, olvasni kezdte, majd dühösen széttépte.

Pedig elég részletesen írtam svájci tartózkodásomról, melyet öt éves koromban éltem át az ottani vöröskereszt jóvoltából... – Ne ezekről írjon, ez nem érdekel – mondta dühösen, és egy újabb adag összefűzött csomagot helyezett elém. Nehezen ment az írás, mert csak térdepelni tudtam a bunkólábú asztal mellett, s a tintaceruza is állandóan kicsúszkált az ujjaim közül. A mögöttem lévő szék is zavart. Nem tudom, miért tettem, miféle gonosz ördög szállt meg, de a második kísérletem sem tetszett neki. Igaz, majdnem szó szerint ugyanazt írtam, s amikor kihúzta a kezem alól, rögtön felismerte. Szét is tépte az írományt irgalmatlanul. Dühösen kirohant, s ezúttal feltűnő nagy zajjal csapta be maga mögött az ajtót. A következő pillanatban pedig megjöttek a „kosztosok”... dühösen és szitkozódva és fogcsikorgatva, és kialvatlan szürkén dühös ábrázattal irgalmatlanul eltángáltak. Késő volt már nagyon, végére járt az éjszaka, még az ablakot sem csukták be, s így hajnal közeli madáracsicsérgés közepette folyt a dulakodás. Megpróbáltam állva maradni, falhoz lapulni, de csak az ingem bánta. Így is, úgy is megkaptam, amit nekem szántak, legfeljebb valamivel kevesebbet, mert a végére csak hárman maradtak. Sikerült ugyanis összecsucsklanom egy jobbegyenes elől, s az a fejem fölött recscent a falon.

Mindezen csúfságoknak és gyötrelmeknek eredményeként nem sokkal ezután egy emeleti félhomályos zárkában találtam magam. Az ajtóval szemközti bukóablak résnyire nyitva volt, hűs légáramlat ereszkedett a vállaimra, ahogy alá álltam. Oldalt két masszív fapriccs húzódbott, nem hogy feküdni, ülni sem voltam képes egyikken sem. Ilyen alaposan még nem voltam soha kiklopfolva. Azon töprengtem, hogyan fogom állva tölteni az éjszakát, amikor lassan kinyílt az ajtó. Középmagas, egyenruhás alak állt mozdulatlanul a küszöbön. Nem gyújtott villanyt, talán nem is lehetett. Az ajtó feletti hszlámpa sem világított. A kinti világosság erős kontúrokkal vonta körbe az alakot. Jobb karján összehajtogatott pokróc, baljában csajka. Úgy állt ott, mint egy komornyik vagy szobainas, aki a dolgát végzi az esti lefekvéshez való készülődés alkalmával. A tányérsapka két oldalán hófehér tincseken világított át a kinti fény. Nagyon ellenemre való volt a megjelenése... Mit akarnak még...? Menjen a francba... Hagyjanak végre kicsit egyedül... Beljebb jött a két priccs között, oldalt fordult, könnyed mozdulattal huppantotta a priccsközépre a pokrócot. Elképedten, szinte gyűlölettel néztem lassú mozdulatait, amint még végig is simítja, s végül ráhelyezi a csajkát.

– A fogai megvannak...? – kérdezte csöndesen, de még ekkor sem nézett rám, csak a pokrócot simogatta, és a kopottas csajkával babrálta. Mintha az agyam bénult volna le egy pillanatra... Szörnyen elszégyelltem magam. Itt van valaki, az orrom előtt, akit érdekel a sorsom, akihez szólhatnék, ha tudnék, de csak dűnnyögtem valamit... – Itt a vacsorája – mondta. – Ekkor nézett rám először... – de... azt hiszem, maga most nem tudna enni... Ha nem bánja, odaadnám olyanoknak, akiknek fontos lehetne... – mondta kimérten, csöndesen, majdnem szakszerűen...

Bólintottam, ő pedig zubbonya egyik oldalzsebébe csúsztatva a serclit, a másikba valami fehérséget, s lassan kifelé indult. Átlépte már a küszöböt, de nem csukta be az ajtót. Megállt

a körfolyosón, várt, hallgatózott. Lentről cipekedés hangjai, nevetgélés, emberi beszéd hallatszott. Nem tudtam még a hajnali kivégzésekről, nyilván előkészületei folytak e fontos, szinte mindennapi eseménynek... Hosszan áthajolt a korláton, sokáig figyelte a lenti hangokat, s amikor azok elcsendesedtek, gyors léptekkel visszajött a zárkába. A falnál álltam, szemközt az ajtóval, a bukóablak alatt, ahol hús levegő áramlott befelé. Felkapta a csajkát, elém lépett, és a kezembe nyomta.

– Enni muszáj – mormogta csendesen. Elővette oldalzsebéből a lapos hóvirágsajtot, először csíkokra vágta, majd a csíkokat kockákra. Kisebbeckre, mint egy mokka cukor. Közel volt, erős dohányillat áradt belőle, arcbőre olajosbarna, a haja hófehér, és szuszogott, amint gyors mozdulatokkal aprította a lány hóvirágsajtot. Amikor befejezte, egy darabkát bicskájára hegyére tűzve orrom elé tartott... „Nem rágni... szopogatni... érti..?” Sűrűn bólogattam, amikor megismételte: nem rágni, szopogatni...! Sajnáltam, amikor végül elment.

A váltás idején mindenféle dokumentumműsorok egyikén a Nagy Imre-per egyik vádlottjának korábbi orvosa beszélt. Losonczy Gézárról volt szó. Nem értette, hogy első kiszabadulása után miért álltak a fogai megdőlvé egy irányban. (A *Tanú* ideje.) Én rögtön megértettem. Talán másfél hónapot tölthettem a kisfogházban első lépcsőként, s bár meglehetősen sokat

mászkáltam föl s alá a függőfolyosón, s odalenn különböző előadói szobákban, a dohánygyárú rézbőrűt nem láttam többé. Csupán egy villanás volt számomra, és némi remény. Néha az is elég.

■ ■ ■

UTÓLAGOS BEJEGYZÉS (van erre szép angol kifejezés, tudom, én nem használom)

Az említett történész rendesen helyre rakott. Hallott a rémséges fehérhajúról, s jobban, pontosabban ismerte az eseményeket, mint én.

Június 27-e hajnalán volt, hogy a hófehér üstökű, olajosképzű lassú léptekkel kísétált a körfolyosóra, és figyelte a lenti készülődés hangjait. Jóval később, egy emlékező cikkben olvastam, hogy ezen a reggelen végezték ki Tóth Ilonát. Ha rá gondoltam, mindig felmerült bennem egy kép.

Erős csengetésre valami rózsaszínes ragacsban ébredek, a nap vakítóan besüt a zárkába, s valahol lenn, talán az épület előtti árnyékos részen, a nyugati oldalon, lassan kihül egy fiatal orvosnő teste...

A hivatalos papírok mást mondanak. Egy nappal később történt, mert azon a hajnalon két másik volt soron. A többi stimmel...

Devecsery László

Éjjel – 1950

Léptek koppannak az éjszakában.
 Felhők mögé bújnak a csillagok.
 Félelem motoz az ágyak melegében.
 Kuttyák vonyítanak, holdtalan
 sincs álmuk, pillanatnyi haláltusájuk.
 Roppan a pallang, hanyatt dől,
 nézné ég-magasát, föld ölelné;
 arcát tapossák.
 Ablakok sírnak, fény fakul,
 reggel készül, mégis alkonyul.
 Feltépett dunyha-nyugalom,
 párna-csend, elengedett, tétova
 kezek; irányt mutatnak fegyverek.
 Tehén bődül, kisborjú jajong;
 elhagyott kutyaházak, magányos
 udvarok.
 Szél lobog,
 tüzet kiált.

Léptek koppannak az éjszakában.
 Felhők mögé bújjik a szél...
 Ajtó csapódik: fekete-autó-hatalom.
 Ajtók jajdulnak, bakancsok tépnek
 forgács-sebet; szabad az út;
 a padlás felsöpörve, utolsó
 búzaszemét rejti titkos üregbe
 egy kiséger.

Mit ennél, gyermekem?
 Kenyérhaját, meleg csendet,
 nem adhatok azt sem neked.
 Aludj! Álmod nyugodt legyen!
 Álmodj magadnak Göncölt, égi
 szekeret: robot veled messzi
 utakra, s kalácsot ad az éj,
 meg tejfehér álmot. Csendet én
 nem adhatok.

Hajtsd le karomra kis fejed,
 párnádat hasították: pihe-csend,
 vagy hóvihar, nem számít!

Aludj, kisfiam!
 Feltúrt nyugalom, ruhák
 nyújtóznak szerteszét.
 Szél lobog,
 tüzet kiált.

Léptek koppannak az éjszakában.
 A Göncölszeker is elrobog;
 Fiastyúk csibéit hívja,
 féli az éjjel árnyait.

Rácsok mögött hallgat a szó.

Öklök, lábak dörömbölnek,
 kiszolgált hatalom örvényt
 teremt. Lehúz az éj, az ár,
 ember és állat reggelt kutat:
 önkény bilincsbe verte,
 nem jöhet.

Meddig tart még az éj?
 Szél lobog,
 tüzet kiált.

A baptista 56-os

Petrás bácsi

Találkoztam egy becsületes emberrel. Nem felejttem el soha, mert ritka, mint a fehér holló. Amikor nehéz helyzetben vagyok, mindig azt szoktam kérdezni magamtól: mit tenne most Petrás bácsi. Gyulavári, Medgyesy Sándor utca 49. Csendes, falusias utca egyik portája. Itt lakik Petrás János kertész, baptista igehirdető, 1956-ban a gyulavári forradalmi tanács elnöke volt, akit ezért bebörtönöztek Kádárék. Csöngetésemre az alacsony, barátságos, mosolygós szemű öregember abbahagyja az autószerelést, és beljebb invitál.

– Ebből a roncsautóból újat csináltam – büszkélkedik. – Kell a munkámhoz, ezzel viszem Pestre a zöldséget, gyümölcsöt. Hátrább megyünk a kertben, a ház mögött fóliák, alattuk zöldellő paprika, pirosuló paradicsom. Oldalt egy elkerített részen kacsák várják a vacsorát. Csendes, idilli kép. Nehezen szánom rá magam, hogy régi szép idők szörnyűségeiről kérdezzem.

– Kérdezzen csak nyugodtan – unszol az öreg –, én már túl vagyok mindenem. Én már megbocsátottam a bűnösöknek, mert őket sokkal rosszabb sors várja a túlvilágon, mint engem.

– Ismeri Mány Erzsit, akit 1957-ben kivégeztek?

Az öreg arca elkomorodik, úgy válaszol.

*A hívő ember felelősségben él,
felelősebben, mint a hitetlen. A közösség
számon tartja cselekedeteinket.*

– Ismerem az egész családot. Az édesapja szovjet hadifogságból jött haza, csonttá fogyva. Négy családja volt neki. Volt egy kertészeti telep, ahol együtt dolgoztam vele. Szorgalmas, rendes ember volt, ő is baptista. Moszkva alól vitték el. Amikor visszajött, a felesége elvált tőle. Erzsike is megmerítkezett, baptista lett, valószínűleg az édesapja hatására, de végül is maga döntött, és ez, azt hiszem, meghatározta életét. A hívő ember felelősségben él, felelősebben, mint a hitetlen.

A közösség számon tartja cselekedeteinket. Erzsi járt a vásárnapi iskolába, énekkari tag volt. Vidám, barátságos lány. Arról nem tudok, hogy kizárták volna a baptisták maguk közül, de az biztos, hogy amikor visszajött Pestről, az ottani megpróbáltatások, a sikertelenség megváltoztatták. Sértődött volt a világra.

– Mikor látta utoljára Mány Erzsit?

– December 19-én Cserkeszölön voltam Árgyelán János gép-kocsivezetővel. A gyulavári szövetkezetnek mentünk gyümölcsért. Este tizenegykor jöttünk hazafelé. A pufajkások megállítottak Gyulán. Kérdezték, mit viszünk, fegyvert? Mondtam, gyümölcsöt. Megkínáltam őket borral. Figyelmeztettek, ne menjünk Gyulaváriba, mert ott áll a háború. Az egyik pufajkás hadnagyot elvittük Új-Gyuláig, ott elváltunk. Azt mondta búcsúzóul: ha maga olyan bátor ember, csak menjen. Mondtam neki, én vagyok a forradalmi tanácselnök, miért féljek?

Mentünk, mentünk a gyulavári híd felé, amikor egyszer csak a sötétből rám kiáltottak: Állj, ki vagy!? Mondom, Petrás János vagyok. Maga az, Jani bácsi? Mondom, én. Hát ti mit akartok itt? Hogy jutottatok fegyverhez? Mondták, hogy a határőrségtől hozták el, mert a pufajkások belerétekelték egy nyomorék emberbe, és a szovjetek, akik elfoglalták Békéscsabát, el akarták vinni a fiatalokat Szibériába. A határőrsnél az a tiszteltyettes, aki a fegyvereket kiadta, később hat hónapot kapott. A húsz-huszonöt főnyi csoportnak egy 26 éves katonatiszt, Farkas Mihály volt a vezetője, aki azt mondta, azért foglaltak állást Gyulaváriban, hogy ne jöjjenek az oroszok és a pufajkások. Tudjátok-e, hogy statárium van?! Az oroszok és a pufajkások túlerőben vannak? Vigyétek vissza a fegyvereket, menjetez haza! Hallgassatok rám! ...Egyetlen lövés sem dördült el azon az éjszakán. Visszavitték fegyvereiket, és hazamentek. Nyugalom és csend volt. Többségüket mégis már másnap elfogták, öt és tizenöt év közötti börtönbüntetést kaptak.

– Ön szerint miért éppen Mány Erzsébetet és Farkas Mihályt ítélték el? És miért halálra?

– Volt egy háromcsaládos apa, a Boros Ferenc. Az lett volna kivégezve. De Erzsi azt mondta neki: Feri! Neked három gyereked van, én magamra vállalom mindent. Ezt Szarvasi György evangélikus kántor mesélte nekem, akivel együtt ültünk a gyulai börtönben. Azt is elmesélte, hogy mennyire megkínózták Erzsikét. Farkas Mihályt nyilván azért végezték ki, mert így akarták megmutatni, mi jár az áruló tiszteknek. Pedig Mihály éppen akkor állt a nép mellé. Huszonhat éves volt. Erzsi három hétig bujdosott, aztán elfogták, megverték, megkínózták. A tárgyaláson azt mondta: Nyugodtan, nemes célért halok meg. Senkit nem bántottam. A tárgyalás január 10-én volt Békéscsabán. Előtte még bementem a Nagy Sándor laktanyába, mondtam Sajti alezredesnek – ő volt az ügyész, még ma is él –, hogy engedjék szabadon ezeket a gyerekeket, nem csináltak semmit. Ugyanezt elmondtam a hadbíró előtt is. Nagyon haragudtak rám, mert nem tettem terhelő vallomást a gyerekek ellen. A nép zúgott Gyulaváriban, de hiába. Halálra ítélték őket.

– Hogyan viselkedett Mány Erzsi?

– Istenem, hát persze, hogy sírt, de bátor volt.

– Kiket ítélték még el?

– Szilágyi Istvánt, Boros Ferencet, Szántó Mihályt, Székely Mihályt, a három Erdőst: Lászlót, Andrászt, Sándort. László csak 15 éves volt, mégis öt évet kapott. Eh – legyint dühösen Petrás János –, nagyon primitív dolgokkal vádolták őket. Sajti még Szilágyira is halált kért, de a szegedi hadbírónak ez már sok volt, nem járult hozzá. Erzsit és Mihályt januárban végezték ki. De hagyjuk ezeket a szomorú dolgokat... Nézze, milyen szép ez a kert, ez Isten áldása.

Én sajnálom ezt a Sajtit, mert neki és bűntársainak soha nem adatik meg az a békeesség, ami nekem. Mert a lelki betegség-nél nincsen súlyosabb. Ez a kert a családom, meg a hitem a

vigaszom. Mondta is nekem a pufajkás 57-ben: Ha te nem vagy baptista, téged is a Mány lány mellé lőttünk volna.

– Ön mint a gyulavári forradalmi tanács elnöke, mit tett, hogy ennyire gyűlölte az a pufajkás?

– Hát kétségkívül dolgoznia kellett volna, nem élt volna meg a verésből, az emberek zaklatásából. Ha ez bűn, akkor bűnös voltam. Csak arról feledkezett meg a jóember, hogy én mindent megtettem, hogy csitítsam az embereket. Csak egy szavamba került volna, és bosszút álltak volna rajta. Én éppen azért szerveztem meg a nemzetőrséget, hogy rendet tartson. Egy civil, egy rendőr, egy határőr katona járőrözött állandóan. Békét akartam, ezek bosszút, mégis, amikor elfogtak, ütöttek, vertek, fal mellé állítottak. Ítélet nélkül ültem egy évet.

Elmegyünk a kert végébe, amelyet csak a gát választ el a Köröstől, felkapaszkodunk a töltés oldalán.

– Ott a csónakom, azzal járok a túlpartra. Ott is van egy telkünk.

Visszanézek a takaros házra, a fóliákra, a rendben tartott kis birodalomra, és az jut eszembe, hogy ezt a népet, az embereket nem lehet víz alá nyomni. Ezek az üldözöttek olyanok, ahogy a székelylektről Sütő András beszél: olyanok, mint a fűszálak, amelyek a szélben meghajolnak, de a vihar elmúltával kiegyenesednek. Petrás János is ilyen ember: lélekben soha nem görbült meg, mindig volt ereje az újakezdéshez. Édesapja, édesanyja is kertészkedett, a háború előtt is szegények voltak. Utána sem gazdagodtak meg. Petrás János nyugati fogásból tért vissza, ezért csak két holdat kapott. A tsz-be nem akart belépni, így aztán jó földjét tagosították, és máshol adtak neki silány, szinte használhatatlant. Visszamegyünk a házba, felesége vacsorával kínál, saját töltésű kolbásszal, szalonnával, házikenyérrrel, paprikával, paradicsommal. Borral koccintunk hozzá.

– De rég volt! – emlékezik az öreg. – Amikor elvették a földünket, még kenyérünk sem volt, salátalevesen éltünk. Becsaptak bennünket. Mire összeszedtük magunkat, megint tönkretettek.

– Egy ilyen békés ember, mint ön, miért lett a forradalmi tanács elnöke?

– Talán másként történik, ha a feleségem aznap nem küld vásárolni. Azt mondta: Apu, eredj, vegyél egy kis vajot! Váriban nem volt, így átmentem Gyulára, ahol elkezdődött a forradalom. Az emberek énekeltek: Éljen a magyar szabadság, éljen a haza!

Láttam, hogy forradalom van, gondoltam, akkor kenyéret kell venni.

A gyulavári szövetkezeti bolt előtt ötven-hatvan ember kés-sel cirkuszott. Azt mondták, elintézik ezeket a piszkosokat, akik elvették a földjeiket, tönkretették őket. Emberek – mondtam –, nem úgy kell ezt csinálni! Majd a bíróság elintézi őket. Ne szennyezzük be a kezünket! Elmentünk a gyulavári tanácshoz, ahol már vagy kétezer ember gyűlt össze, aztán átmentünk Gyulára. Én ott a hat-hétezer ember előtt a szeretetről és a békességről beszéltem, és arról, hogy eljött végre a szabadság, amit ezer éve vártunk.

– Meddig volt a tanács elnöke? Milyen feladatai voltak?

– Október 27-től december 4-ig voltam elnök. Rengeteget dolgom volt: a vagyon- és közbiztonság megszervezése, a lakosság megbékítése. Én visszaadtam a földeket, mert mindenki kilépett a Lenin Tsz-ből és az Új Élet Tsz-ből. Mondtam: Emberek, megkapjátok a földet, de csak akkor, ha bevetitek.

Nálunk volt termés, ezek mégis megkínóztak. Úgy felpofoztak, hogy kiszakadt a dobhártyám. Aztán egy év múlva visszajöttem, és mindent kezdtem előlről. Újból kertészkedtem, de soha nem bántam meg, amit az emberekért tettem. Érdemes volt. Ezt a köves utat a ház előtt társadalmi munkában építettük az utcabeliekkel. Dr. Takács János is segített. Kiváló társadalmi munkáért kaptam kitüntetést: ezen nincs csillag.

Még egyszer koccintunk, aztán az öreg leül az orgonához, elnehezült, munkához szokott kezével játszani kezd, s halkán, tiszta hittel énekel:

*Imádkozz minden reggel,
Imádkozz minden délben,
Imádkozz este is,
Imádkozz szüntelen!*

*Isten meghallgat minden reggel,
meghallgat délben is,
meghallgat minden este
meghallgat szüntelen.*

Megrendülten állok, irigylem ezt az embert a hitéért. Petrás Jánosnak valóban erős vára az Isten.

UDVARHELYI ANDRÁS

Az 1956-os mártírok, Mány Erzsébet és Farkas Mihály emlékére állított gyulavári kopjafa.

Kárpáti Kamil

A falat le kell dönteni!

Koldus szüretünkre tündéri ősz jön.
Szemem kivájták, fülemet átdöfték,
mégis látom, mégis hallom, ha itt jár.

Fogoly nyolc évre sívó falat húztak.
Számláljuk csak, kövei közt, rajta, hány
befalazott pillanatunk piroslik!

Kőre vetett nyolc évem termése, nézd!
Nézd e kő- és habarcskáromkodást!
Barbár tetőjén a Börzsöny szele fúj.

Holnap a mélyből kilépnék a hullók.
S széthasadunk csillagokig, hószemig,
kristályokig, fogalmakig, le s tovább,

le s egyre lejjebb! Széthasadunk létlen
havazássá, míg csak nem lesz nyoma több,
hol vakon s magamban brummogtam, ember.

Ó, de ez a tündér ősz még minket illet!
E kőre vetett múltunkból sarjadt ma!
Omolnia kell a Kőtestnek elénk!

Külön, vesztétől a széthullt világnak,
vakon is, fekete penésszel rajtunk,
s ha új évet kell újra kőre vetni,

de földdé kell vernünk málló köveit,
de tűzbe kell mártsuk jeges tetőjét,
mert ünnep ha lesz még, romjain lehet!

Valek Tünde

Senki nem tanított ellenállni

Ma Mansfeld Péter szemébe néztem
Kemény, fém szemekbe
Ötvenhatos segítő, önkéntes
Aki akkor volt épp tizennyolc
Mikor példaként kivégeztetett
A Meztelen Igazság, ott a Veronika téren
Ércesen ellenállásra biztatott
Mert az Idő, most is elérkezett!
Felkészületlenül, puhánnyá téve
Vajon mire leszünk elég?

Ha nem ébredünk fel, és nem fogunk össze
Keresztet vethetünk a Múltra és Jövőre
Pedig nem Lemondásra születtem!
Nem önfeladásra, de megbecsülni, őrizni
A szabadságot, mit vérrel vívtak eleink

A szeptember végi napsütésben
A Rózsadombon harsog a nyár
Piros rózsa, fehér rózsa
Bontja szirmát, ontja finom illatát

Mansfeld emlékmű – Menasági Péter alkotása – fotó: Csernák Bálint

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Fekete égbolton felfénylő csillag

Az igazi hős

„Impola” – Dante gyönyörű igéje. Cselekvést fejez ki. Ez jellemzi az állócsillagokat. Mind mozdulatlanul, „rendületlenül megmarad fokán”. Kevés igazi nagy hősünk volt Zrínyi óta, különösen az volt ritka, aki valamelyest rá hasonlított. Ez a csillag a földi szemlélő előtt nem forog kijelölt központ körül. Szilárdan áll a mindenségben. Nem tagadja a Teremtőt, mert létét tőle kapta, de megtanulta, hogy a lét viharában könnyen olyan „dőlt vitorla” lesz belőle, amelynek a gerince túlságosan is meghajol. Fölé csapnak a tenger hullámai. A világ salakja el akarja nyelni. Szilárd a szikla, ha helyén áll. A költő, a hadvezér és író Zrínyi Miklós a kősziklánk lett. Azzá keményítette az idő.

Machiavellitől tanult. A nagy olasz gondolkodó történész látta a veszélyt. Otranto tragédiája akkor történt, amikor ő tizenegy éves volt. A törökök elfoglalták a várost – 1480-ban. A lakosok felét lemészárolták, a másik felét eladták rabszolgának. 1484-ben Mátyás király katonái úzták ki a hódítókat.

Amilyen nagy öröm volt Hunyadi János győzelme, akkora aggodalmat keltett korai halála. 1456. augusztus 11-én hunyt el a hős, húsz nappal a nagy diadal után. II. Piusz pápa keresztet háborút szervezett, de váratlan halála a reményteljes készülődést lezárta. II. Pál pápa nem követte elődjét. Maradt a félelem, a bizonytalanság.

Nem véletlen, hogy Machiavelli egyik szereplője egy paptól érdeklődik: „Lehet-e, hogy rövidesen bejönnek a törökök Firenzébe?” A vész érlelődött. A fekete viharfelleg gomolygott, egyre tornyosult felettünk. Nem csak felettünk. Janus Pannonius eposzt tervezett Hunyadiáról. „Vízáradás” lett belőle. A nagy emberáradatról a csáktornyai Zrínyi Miklós írt. Belevitte művébe a mi fő reménységünket: a „gloria victis” (dicsőség a legyőzötteknek) hitét. A Hunyadiász nem születhetett meg, de lett Zrínyiász. Ez a mi sorsunk.

Machiavelli a *Firenzei történetek*ben beszámol Hunyadi János győzelméről. János Fővezérről ír. A könyv 1962-ben megjelent kiadványában a következő a név pontosítása: Giovanni Uniade. Ha tévedésről lenne szó, méltán csodálkozhatna az ember. Hunyadi nevét hogy lehet így elírni?

Uniade? Mi akar ez lenni?

Korai a felháborodás. Ha *Barbarossa* Rótszakáll lehet, és a legismertebb idegen személyiségek kaphatnak magyar nevet, akkor a fenti, furcsának tetsző változat a befogadás jele is lehet. Goffredo kapitányként jelenik meg Tasso eposzában – nem a teljes – eredeti, történelmi nevével. Machiavelli Lorenzo de' Medici érdemeit összegezve két, térben távoli nagyságot említ azzal kapcsolatban, hogy a firenzei uralkodót ők is igen nagyra tartották. Az egyik a mi Mátyás királyunk, a másik a Nagy Török, mégpedig II. Mehemed szultán.

Rejtély, hogy Hunyadi neve miért változott meg ily módon: Uniade. Machiavelli is ténynek tekintette a hun-magyar rokonságot, annyira, hogy a honfoglaló magyarokat is hunoknak nevezte. A rendkívüli adatismerettel rendelkező nagy történészről nehéz elhinni azt, hogy nem tudott a magyar-hun kapcsolatokról. Hiszen ez időben túl közel volt hozzá. Nagy Lajos testvérének, Endrének a meggyilkolásáról – Nápolyi Johannárról írt. Valószínű, hogy értesült a gyilkosság körülményeiről is. Alapos ismeretei is lehettek róla. A szerencsétlen ifjú férjet azért fojtották meg, mint a kutyát, mert a hun származása miatt biztosra vették, hogy a tör nem árt neki.

Rásonyi László *Hidak a Dunán* című könyvében bizonyította, hogy a letelepedett magyaroknál sokkal inkább erősebb katonaság örökséget őriztek a kunok. Magyar király csak őket emelte akár alacsony társadalmi helyzetükből igen magas rangra. Bízott a képességeikben. Hunyadi kapcsán tehát nem történt más, mint az, hogy a névben a hun örökség köszönt vissza. A „hunok” olaszul „unni”.

Mily különös egybecsengés: *Iliade – Uniade!* Ha Janus Pannonius megírta volna tervezett eposzát, akkor bővebben fejtette volna ki, amit másutt elárult, és amit a költő Zrínyi Miklós is biztosra vett, mégpedig a múltunkat jellemző, akkor vitathatatlan tartott hun-magyar rokonságot. Oly lehetetlen az Iliade–Uniade párhuzam?

Mi lehetett volna eposzában a címe? Uniade? Ha már ez megvolt, humanista barátainak elárulhatta volna. Múltunk mélyén hever ez a titok. Oly mélyen, mint Attila sírja.

Hősök a tankönyvekben

Ha a tanításról vitatkoznak, leggyakrabban az az érzésem, hogy a lételem vonják kétségbe. Ha ezt a szent hivatást hamsan bírálják, megnyugszom, mert látom azt, hogy nem tudják, mit cselekszenek. Nem tudják jó fél évszázados küldetésem lényegét. Ez boldoggá tesz engem, mert a szavak áradata csak azt bizonyítja, hogy teljességihiányban szenvedő emberek könnyítenek lelkükön. Érzik a hiányt, valahol keresniük kell a rendet. Pokolian tájékozatlanok. Hamis modelljeiket vetítik bele a számukra ismeretlen világba. Úgy érzik, ez alapot adhat minden torz dühöngésre. Bizony mondom, ez iszonyúan sajnálatos jelenség.

Mindaz, ami Zrínyi Miklós világához köt engem, oly közel van a tanításhoz, hogy nélküle elképzelni sem tudom azt, hogy a művészetet és a tanítást ne kapcsolnám össze.

Mindez nem térít el eredeti szándékomtól, attól a céltől, hogy röviden foglaljam össze mindazt, amit nagy alkotónk, nemzeti hősünk kapcsán lényegesnek tartok. Rendkívül fontos

kiemelnem azt, hogy nemzeti tudatunk, eszmélésünk, hazaszeretetünk egyik fokmérője Zrínyi Miklós. Jogosan lehet hiányról beszélni, de minden ostromzás szándéka távol áll tőlem, mert azt is tudom, hogy a magyar szív és ész megnyilvánulásai igen gyakran nem reflektorfények előtt történnek, de boldogságunk, létünk elengedetlen forrásai, és ezek Zrínyihez is kötődnek. Érte viszont a tanítás eddig is sokat tett. Hogy nem többet, az a körülmények hatalmával függ össze, emberi esendőséggel, esetleges meghasonlással. Mindez viszont egész létezésünk képe, tükre, és ennek a teljességéért, akár hiányaiért nem egyedül a tanítás a felelős.

Ennek a folyamatos, gyönyörű emberi tevékenységnek a lényege nem a gépies „adagolás”, hanem az emberi lélek titokzatos áramlásának az átadása azoknak, akik az élet kapujában állnak. Bennük szunnyad az a fény, amelynek a teljességét talán sohasem ismeri meg a tanító, a tanár, de ennek a felragyogtatását akkor segíti, ha hisz abban, amit csinál. A gyermekektől is tanul, mert hite szerint velük együtt igyekszik a jövőbe.

Beckett nagy világégek hatására állapította meg, hogy a modern ember sorsa, helyzete gyakran olyan, mint a kukában vergődő, tekergető féregé. Történelmünk, sorsunk réges-rég ezt a tudatot akarja kialakítani az emberben. Éppen ezért tiltakozom ez ellen a látszólag nagyon igaz megállapítás ellen. Most is azt teszem. Milyen alapon, milyen joron? A lélek nevében. Beckett csak a testet veszi figyelembe ebben a kijelentésében. Én az emberi lélek nevében állítom azt, hogy ez nem érvényes ránk – nem ránk vonatkozik, mert a szenvedés poklában, annak minden szennyében is képes az ember megőrizni igazi méltóságát, mert azt az Istentől kapta.

*Zúdultak a harcosok: zsákmányoltak,
sarcoltak, pusztítottak, gyilkoltak,
öltek, ahol csak voltak...*

Háborúk rémségei könnyen kényszeríthetnének arra, hogy elfogadjam ezt a kedvezőtlen ítéletet, de nem tehetem, mert azzal ötvenhatunk csodálatos áramlását is semmibe venném. Egy megalázott kicsi ország újra és újra a világ élére állt, és vakmerően kesztyűt dobott a szörnyeteg sátáni képébe. Az emberiség jobbik részének a csodálatát vívtuk ki ekkor. Erről beszéltek nekem oly sokan Olaszországban kilenc évvel később. Görögországban az „*ikoszi chronasz*”-t emlegette az egyik úti társam a nagy esemény után húsz évvel. Kimondhatatlanul lelkesedett egy kütahyai török kerámiaárus, amikor megtudta, hogy magyar vagyok, és Kossuth házáat keresem. Hosszan idézte ötvenhatot. Attól a pillanattól kezdve, hogy megtudta, mi történt Budapesten, bekapcsolva tartotta a rádióját, végezte boltjában a munkáját, de lélekben velünk volt. Mindezt a nagy esemény után huszonhárom évvel idézte fel.

Hogy kötődik mindez Zrínyihez. Úgy, ahogyan az igazmondás fokozott és szent kötelessége, ha róla beszélünk. Nagy és túl kavargó folyam a történelem. Hol innen, hol onnan kerül egy-egy hullámfodor az ember elé. Minden kiemelés ítélet is lehet. Pedig nem ítélet, csak az igazság egy része. Yavuz Bülent Bakiler edesanyjának írt versében Esztergom „elestéről” (visszafoglalásáról) szóló népdalukat idézi, és hitet tesz amellest, hogy hősi énekét szeretné Esztergomban zengeni.

Ő 1936-ban született, abban az évben, amelyben Kodály Zoltán *Budavári Te Deum*-át előadták.

Furcsa lelkesedése engem bánt, de a világeért se azért idéztem. Hiszen jól tudom, hogy egy népet sem lehet és nem szabad megítélni egy-egy furcsa és elfogadhatatlan megnyilvánulás miatt. Ám itt szomorú folyamatról van szó. Atatürk megmentette hazáját a végzetes feldarabolástól. Nyugati mintát akart követni. Az viszont tökéletesen lejáratta magát. Nem csoda, hogy a szultáni nagyság csalóka holdvilága is több, mint a párizsi sötétség.

Vannak, akik előítéleteik, elfogultságuk mentén tudnak továbblépni. Gondolkodásukból hiányzik az az elem, amely alapján igyekeznének a másikat megérteni. Akár a furcsa természetére is meglévő értékeit tisztelni, elismerni.

Az elfogultság sok ember alaptermészetéhez tartozik. Csak türelemmel lehet fogadni ezeket a szélsőségeket, másképp szó sem lehet a népek testvérré válásáról. Pedig ebben a legnagyobb törökök töretlen hittel hisznek. Áldom a sorsomat, hogy ilyen embert ismerhettem meg Adnan Saygun személyében. Yunus Emre oratóriuma a II. világháború vérvizataros idejéből zeng a szeretet legtisztább hangján. A nagy török zeneszerzőről, néprajztudósról Bartók Béla állapította meg, hogy olyan küldetése lehet a török zene kapcsán, mint amelyet ő a magyar zenében megvalósított. A török népzene iskolai oktatásáért is sokat tett Adnan Saygun. Kodály Zoltánnal is tartotta a kapcsolatot. Nem véletlenül hívták meg arra a rendezvényre, amelyet nagy zeneszerzőnk születésének századik évfordulóján tartottak Budapesten.

Takáts Sándor a hódoltsági idő rendkívül fontos emlékeit dolgozta fel. Ezekből kiderült, hogy szép számban voltak olyan törökök, akik mindenáron el akarták kerülni a katonáskodást. A kádik csak meghatározott ideig dolgozhattak, majd át kellett adni a helyüket, hogy másoknak is legyen munkájuk. Az értelmiségiek időnként háromszor annyian voltak, mint amennyi ilyen foglalkozására – a katonaságtól függetlenül – szükség volt. Azok a törökök, akik már egy helyen letelepedtek, a békét kívánták. Számukra is bajt hozott a háborús pártiak akaratosága. Mindez árnyalja azt a kérdést, amely a hősök és a tankönyvek kapcsán felvetődhet. A diktatórikus politikai hatalom jelen volt a tankönyvekben, de a meg hasonlítás, a bomlasztás világát se lenne szabad a gyermekekre zúdítani. A technika fejlődésével az ember egyre inkább elveszti azt a lehetőséget, hogy harc által lehet megvalósítani önmagunkat. A robbanóanyagokról Ariosto oly elítélően vélekedett, hogy egyik hőse – élénk képzelete alapján – különös dolgot cselekedett. Minden olyan fegyvert összegyűjtött, amely lőpor felhasználásával osztotta a halált, és mindet a tengerbe dobta. A szigeti hős Zrínyi Miklóst janicsár golyója ölte meg – orvul.

A költő ezzel is kiemeli azt, hogy ez többszörösen is aljas cselekedet. Semmilyen hősi tusához nem méltó. Költői példaképe Torquato Tasso. Ő *A megszállított Jeruzsálem* első stanzájában a keresztényeket eltipró iszlám hadat nevezi meg. Ez a „*kevert nép*” – „*popol' misto*” a szeretet tanítását követőket rabokká tette. Az 1917 stanzából álló eposz alappríme a „*Cristo*” (Krisztus), „*misto*” (kevert, vegyes) „*aquisto*” (szerzés, hódítás). Krisztus követőire hiába zúdult rá a kevert nép, a hős kapitány visszaszerezte Jeruzsálemet. (Négyszázhuszonöt évvel ezelőtt, 1595. április 25-én halt meg Tasso. Huszonöt évvel és hat nappal később született Zrínyi Miklós.)

A végzetes keveredést, felfordulást, turbolenciát tekintette Leonardo da Vinci az egyik fő veszedelemnek. A tisztesség, becsület, hősiesség megmarad a kiváló képességű, igaz eposzi hősöknek. Zrínyi katonáival együtt képviseli a magasabb minőséget. A szultán keverék tömegével távol áll ettől. Vannak egyedi hősök, de ők szinte egy régi, lovagi világ utolsó mohikánjai az iszlám harcosok között.

Nagyon sokféle tömeg van, hiszen az egyes ember magában is esendő. A mély és tiszta emberi hit, a közös szent cél az egyént a saját esendőség-léte fölé emelheti. Ez jellemzi a szigetváriakat és Goffredo megtisztult keresztény harcosait is. Egy-egy moszlim hős lehet rendkívüli vitéz, de összességében az irdatlan tömeg egyedei elvesztik igazi emberi arcukat. A siklói kaland során elég volt, hogy megjelent Zrínyi, a sok-sok ellenség biztonságosabbnak látta a futást. A pécsi olaj-bég csak nagy nehezen tudta összerelni, harcra buzdítani a menekülőket. Tehát az egybeterelt, arcnélküli csapat alacsonyabb rendű, mert nincs magasabb célja.

Tasso kereszties vitézei *A megszábadított Jeruzsálem* elején nem egységesek. Többen egyéni szenvedélyük után futnak. Maga az egység hosszú megtisztulási folyamat után következik be. A moszlim harcosok legkiválóbbjai, önösségükben a quattroceto szabad egyéniségeihez állnak közel. Ráadásul ők nem azonosak azokkal, akik Mohamed tanítása alapján hajdan elfoglalták a keresztény országokat. A hódítást véglegesnek tekintik. Tasso figyelembe veszi ezt a tudatot. Az egyik vesztés bánatát oly szájalommal idézi fel, hogy vigaszul jövőt tár fel, említ. A tűnt időbe helyezi bele magát, és elárulja, hogy a hős egyik leszármazottja szerzi majd vissza a most elvesztett területeket. Egykori országot.

A birodalom vagy a haza?

Mind a két Zrínyi Miklós életében létezett az Oszmán Birodalom, és sorvadt, pusztult, végveszélybe került nemzetünk, a haza. II. Rákóczi György balvégzetű királyság-álma felizzította a birodalmi megszállottság lidérces világába hullni készülő iszlám birodalmat.

Zúdultak a harcosok: zsákmányoltak, sarcoltak, pusztítottak – gyilkoltak, öltek, ahol csak voltak, ahol nem kellett az adózókkal könyörületet gyakorolniuk. A birodalom katonáinak nincs elszámolnivalójuk, csakis a birodalommal szemben. Az önző ember számára az elsősorban önmaga. Legfeljebb arra kellett vigyázniuk, hogy vezetők – egy végtelennek látszó láncszem közvetlen képviselői – ne sokallják meg ezt az önösseget. Jusson nekik is a harácsból.

Az iszlám hatalmi tudat sajtolta ki a lélekből a következő közmondást: „A szultán vagyona tengernyi, disznó, aki nem eszik belőle.” Sokan ettek a tengernyi vagyomból, és már oly mértékben voltak bölcsesség-tudatúak, hogy nem gondolkodtak. Ez lett a vesztük, de nekünk erre még várnunk kellett. Iszonyúan sokat, végzetesen sokat.

Közben életét vesztette a költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós. Megidéztem, megidézem szellemét, és mintha szökne előlem, még mindig marad titka. Nem írhatok róla mást, csak amit a szökevény idő megenged. Ez a „szökevény” szó nem illik ide, mert vele kapcsolatban hamisan cseng. Nem jellemzi a hőst.

Ha az ember túl sok hihetetlen jelenséggel találkozik, akkor nehezen veszi észre, hogy olykor épp a valóság a legfurcsább,

a legelképzeltetlenebb. Zrínyi Miklós pedig épp sokoldalúsága miatt oly különös, ritka jelenség. Bizonyos korokban ezért nem tudott mit kezdeni vele közoktatásunk.

A csáktornyai Zrínyi Miklós a világ legképtelenebb állítását igazolta, bizonyított: a haza mindig több, mint bármilyen világbirodalom. A hazában van lélek, van hit – igazi és emberi, mert a mi értelmezésünk szerint a szeretetre épül. A hazának van jövője.

Zrínyi Miklós valóság-gyökerű költő, író és hadvezér volt. Okos volt. Hogyan hihette mégis azt, hogy a birtoka mellett cápáskodó, polipkarú birodalommal felveheti a harcot?

Látta Európa meghasonlását. Nem igazi nemzetek voltak már a legnagyobbak, hanem önös birodalmak, gyarmatok urai, vagy belső, európai hódítások megszállottai.

1660-ban pusztították el a törökök Szent László nagyváradi szobrát. Ha élete, sorsa, végzete megengedte volna, ő lett volna az első kereszties háború fővezére. A pogány áradattól védte ő Európát akkor. Ha körülményei megengedik, keresztény testvéreinket tette volna szabaddá. Az iszlám igát már nehezen viselték. Kis híján belepusztultak.

Voltaire tagadta a nagy keresztényüldözéseket is, mert szerinte csak a keresztények tudnak üldözni másokat. *Zaire* című

Zrínyi Miklós – Barabás Miklós grafikája

drámájában a fanatikus keresztényeket ostorozza, és a jó, békes megértő szultánt dicsőíti. Negyvennégy éves volt akkor, amikor a törökök újra elfoglalták Nándorfehérvárt. A kereszténység és főképpen a katolicizmus elleni gyűlölet nagyobb volt a fanatikus szerzőben, mint az igazság tisztelete. Lám, nem csupán vallási fanatizmus van.

A nagy keresztényüldözéseket irányító római császárokat érdekelte, hogy mi az, amit támadnak, tűzzel-vassal zúdulnak rá, miért akarják eltörölni a föld színéről. Nem egyszerűen voltak mind durvák, vérszomjasok, megszállott gyilkosok. Tisztában voltak azzal, hogy csupán a szeretet tanítása alapján nem lehet egy óriási birodalmat irányítani. Féltették a saját rendjüket. Végző soron nem volt igazuk, mert nem ismerték azt az erőt, amelyet jóval később a szigetvári és az egri hősök megmutattak a világnak.

Csak félve gondol az ember arra, hogy mekkora erőre, szellemi ragyogásra volna még szükség, hogy a vakok is lássanak, és végre Európa bizonyos illetékesei felfedezzék azt, ami létezésünk alapja.

Mohamed megjelenése után másfél évszázaddal három földrészre terjedt ki az iszlám hatalom. A keresztények képviselői túl lassan jöttek rá arra, hogy az ártatlanok megvédelése nem bűn, hanem kötelesség. Zrínyi Miklós ennek a kötelességnek a terhét érezte, de szépségét is. Számára Mars és Ars a magasabb minőség alapja volt. Ahogyan ő művelte, az igazi emberfölötti küldetés volt.

Balajthy Ferenc

Harangok– tulipán szívek

*Hitvány az, aki nem mereng el
Soha azon, amit teremt.*

Friedrich Schiller: Ének a harangról

Üt a harang, ver a harang, mint a szív,
Tisztán dalol, s ha kell, időt szemez.
Történelmet rejt, meghitt imára hív,
Házad, ha ég, kong, és félrevert lesz!

Föld és Ég között: – Út az Istenekhez,
Bronzba álmódott emberteremtény.
Ágyúnak áll, ha hazádat kell mentsed,
S bűgva sirat, vagy halk, akár a fény!

Varázserős – nyelvén égi szózat van,
Bajokat űz a csengő-bongó dallam,
S gyermeket gyógyít a Tulipán Szív!

Villámokat riaszt – bim-bam kötélén –,
Messzehangzó, végtelenbe visz téged,
S ha meghalsz, majd feltámadásra hív!

A jog óriási útvesztője

Az ősi Trója helyén kilenc város épült. Ott kilenc fátyoltáncra perdülhetne a történelem, vagy fordulhatna, ha lenne területi követelés. Ha az egykori lakosok utódai valamilyen államiságot, szabad, külön létet sikeresen fenntarhattak volna. Örök vita kérdése, hogy egy meghódított terület meddig jár azoknak, akiket jogos tulajdonuktól, hazájuktól fosztottak meg. A szigeti Zrínyi Miklós esetében erről vita nem lehetett, mert friss területfoglalásról volt szó. Igaz ugyan, hogy Szulejmán hatszor indított hadjáratot Magyarország ellen. A tőle visszavívott területekre bosszúhadjárattal nyomult be újra, mert a saját jogait oly egyoldalúan ítélte meg, hogy a saját hazánk egy részének a visszaszerzési szándékát is ellene elkövetett bűnnek tekintette. Ilyen alapon siratták el a törökök Budát, Esztergomot. Ez a logika mozgatja azoknak az elméjét, akik az iszlám első nagy hódítását jogszerűnek tekintik, és egyhangúlag ítélik el a kereszties háborúkat. Világos, hogy a kialakult nemzetek létét, életjogát tisztelni kell, de azt főképpen a világ újrafelosztásának a megszállottai sértik meg.

Ezen az alapon lehet örülni annak, hogy a vonakodó Habsburg-ház illetékeseit meggyőzte XI. Ince pápa, és hajlandóak voltak elfogadni azt az óriási összeget, amely Buda visszafoglalásához kellett. Külön szerencse az, hogy a szép város a miénk, és még a legmegszállottabb „európai” történészek sem ítélnék el minket azért, mert magunkénak tekintjük, de még XI. Ince pápát sem támadják azért, mert beleavatkozott a történelem menetébe, és védte az ottomán holdtól híveit. Ő úgy tekintette, ez a feladata.

Az ottomán hold

Zrínyi Miklósnak az ottomán holddal volt baja főképpen, nem a törökökkel. Egy nép összességében sohasem lehet bűnös, de fiainak egy részét meg lehet téveszteni. Igazi és jó vezetői akkor vannak, ha nem fogyasztanak az áfiumból (az ópiumból), ha nem ártanak vele akár saját népüknek is. Az áfium egy nemzetek fölötti szervezet hatalmi eszköze, varázsszere.

Ha a nemzetek követik a hagyományaikat, őrzik ősi gyökereiket, megbecsülik nyelvüket, zenéjüket, képzőművészetüket, akkor képesek átkelni az egyre inkább szűkülő folyosón.

Az ottomán hold a Szent Háború szimbóluma. 1826-ban szultáni döntés szüntette meg a janicsárok intézményét. Törökország elindult azon az úton, amelyen a moszlim országok közül ritka módon igyekezett vigyázó szemét Párizsra vetni. Nagy igyekezete azzal az eredménnyel járt, hogy kis híján felszámolta önmagát. Majdnem a világ újrafelosztásának a legnagyobb áldozata lett. Atatürk nemet mondott erre a mérges igyekezetre. Így lettünk mi annak a képtelen, igazságtalan „harclezársáknak” a fő áldozatai.

1914. augusztus 1-jén a régi Európa meghalt. A halál sötétsége zúdult rá. Sátáni „igazságot” diktált Párizs, Trianon. A fény egykori városában akkora sötétség lett, hogy abban immáron a moszlim hold is reményt kelt egyesekben, mert a végső turbulencia helyett az valamilyen jövőt tár az emberek elé, mert a bizonytalanság a pokol. Mi nem ilyen jövőt akarunk!

*Fiat lux! Legyen világgóság! Mehr Licht! Több fényt! Repesi a szív.
„Úgy legyen!”* – hirdeti Zrínyi égi szózata.

LUKÁTS JÁNOS

Szigetvár, az ezüstváros

Kaposvár után átkelünk a Zselic erdőhátú, gyönyörű domb-ságán, ahol a völgyekben patakok futnak, majd tavakká duzzadnak. A táj aztán elsimul, a patakok a Dráva felé kanyarognak tovább. Éppen itt fekszik Szigetvár.

A honfoglalás után Botond törzse birtokolta a környéket, az Árpád-korban Sziget volt a város neve, a Szigeti család tudta magáénak, nyilván a városról kapták a nevüket, összetartoztak, miként a város és a vár is. Ahogy a török veszedelem közeledett, a dél-dunántúli erődítmény szerepe is növekedett, minden kapitánya hozzáépített a várhoz valamennyit.

A város főtere az elmúlt években látványos díszburkolatot kapott. A magyar kisvárosok központjai mostanában sorra megszépülnek: európai összefogás, magyar munkahely – van mit behozni. A főter épületei szinte minden évszázadból tartogatnak üzenetet az utókornak. Itt emelkedik a város hajdan volt kegyurainak a lakóháza, a XVI. században már az enyingeri Török család lakta, Török Bálint szolgálatában állt a lantos: Tinódi Sebestyén. Tinódi maga szedte versbe, hozta-vitte és el is énekelte az országban esett dolgokat. „Az mi keveset írtam, igazat írtam!” – a lantos szavai maradandó értékűek. Az épület oldalszárnyában postakocsi-állomás működött, járással Buda, Velence, Bécs felé. Azért ez még a reneszánsz kor békés, panonföldi ideje volt.

Török Bálint hamarosan csúnya véget ért. Szigetvár ostromára (egyikre a sok közül) alig négy évvel Mohács után, 1530-ban került sor. Csakhogy a várat Szapolyai János, a későbbi magyar király ostromolta – török segédcsoportok meghívásával. Török Bálint megvédte Szigetet, az ostromlók elvonultak, és nem Szapolyai volt az egyetlen az ezerszáz éves történelemben, aki „idegeneket hívott magyarok ellen segítségül”. Buda elestekor, 1541-ben a törökök első dolga volt, hogy a vendégségbe hívott Török Bálintot elfogták, és haláláig a konstantinápolyi Héttorony várbörtönben tartották bezárva.

Két évszázaddal később, a százötven éves veszedelem elmúltával, az akkor már Sóházának nevezett épületben Istvánffy Miklós lakott, kora neves történetírója, akit „magyar Liviusnak” is hívtak. Ő írta meg a végvári harcok történetét (nem rímekben, nem énekszóban), Szigetvárt és Zrínyi alakját is ő állította méltó helyére. Istvánffy Miklós emléket a Vármúzeum előtt ma mellszobor őrzi. A romantikus épületet kétszer tizenkét zöld zsalugáter teszi vonzóvá, napjainkban az Oroszlán patika működik benne.

A tér déli oldalán a templom különös tömbje ragyog fehéren. A város eleste után a törökök a főtéren építették fel Ali pasa dzsámiját, szószékkel és imafülkével (mihrábbal), az előcsarnoknak három kicsi, a dzsáminak pedig egy nagy kupolája volt, a tetején önbevonattal, a falon számarhátíves ablakok, az épület mellett minaret – a hazai török építészet

egyik ékessége. Az épületet Szigetvár felszabadulása (1689) után is megőrizték, mellette-körülötte keresztény templom formálódott, háromszáz év alatt számtalan át- és újjáépítés történt, hogy a két építményt egységbe hozzák. A templom belső sarkaiban cseppkőforma díszítés (sztalaktit-boltozat), a mennyezetfreskón a maroknyira csökkent várvédők küzdelme a pogányokkal és Zrínyi apoteózisa (Dorfmeister István festménye). Szigetváron, lám, a csatazaj a templomba is beszűrődik, a hősök a szentek közé sorolhatnának.

A templom előtt több-tavacska csorgókút, törékeny bronzalakjával Szent Rókus közeledik a kúthoz, aki gyógyszert és kenyeret, valamint hűséges kutyájával vidámságot szállított a betegeknek és bajbajutottaknak.

A főter épületei megújultak a XIX. században, egy gazdag polgárváros képét mutatják. Az elegáns Városháza egyemeletes, eklektikus sarokház, magas díszes homlokzattal, a tér belső sarkán világoskék, nyurga torony, afféle „sarokbástya”. A város címere ott díszlik a Városháza kapuján: két arany oroszlán küzd egymással, az öttornyú ezüst város birtoklásáért. A főter neve Zrínyi tér – de hát melyik városban legyen, ha nem itt?! Közepén a város jelképe, őrző oroszlánja, a magas talapzaton Vörösmarty hexameterei Zrínyiről. Romantikus

Zrínyi Miklós szobra a szigetvári várban – Somogyi József alkotása

négy sor: „*Honfi! ha föllépendsz düledék várára Szigetnek, / Sírva ne említs szót sajnos eleste felől: / Ott hős Zrínyi körül bátor daliái nyugosznak: / Gyöngye panaszsózat bántja nagy álmaikat.*”

A Zrínyi tér közelében húzódik a Vár, a Sánc és a Bástya utca, a Basa és a Szulimán utca. A vad, török leány nevét (a *Szigeti veszedelemből*) a Kumilla szálló viseli, de erre van a Szeráj fogadó is. És van utcája Tinódinak, Horváth Márk várkapitánynak (eredeti neve Stancsics, horvát a nemzetisége), aki tíz évvel korábban egyszer már negyvenkét napig védte Szigetvárt. És Szecsődi Máté nevét is utca őrzi, Szecsődi gyalogskapitány volt Zrínyi mellett, megsebesült a végső ostrom előtt, a törökök felkoncolták, feleségét és kilenc gyermekét eladták rabszolgának.

A Vár utcában éveken át török kávézó működött, e sorok írója is élvezte az intézmény vendégszeretétét. Körben selyemfestmények, cirkalmas betűk a Koránból, a falakon nagy értékű szőnyegek, a sarkokban csontszopókás vízpipák. A háttérből tücsökhang-forma muzsika szivárgott elő. „Igazi török” kávé mértek, ötvösművész kalapálhatta a rézfindzsát, félgömb alakú porceláncsészében nyújtották át tenyérből tenyérbe – füle nem volt a csészének. És kivont szablya is megvillant a falon, meg görbe jatagán. Mára – mondják – a török kávések kivonultak Szigetvárból.

Kőhíd ível át az Almás-patakon, a hídfőnél zászlórúd, Szigetvár és a Zrínyiek címerével, alatta kőbe vésett jelmondat: *Sors bona, nihil aliud.* (Magyarra többnyire úgy fordítják: „*Jó szerencse, semmi más!*”) A mondat értelmén azért maga Zrínyi is többször eltöprengett, óvott a vakszerencsében való hittől, inkább a férfias bátorságot sugallta.) Az Almás-patak alakította szigetté a várat, és tette megközelíthetetlené. 1566 augusztusában a szultán hatvan- (sőt talán nyolcvan-) ezres seregével elfoglalta a várost. Hogy a várhoz közelebb férkőzhessen ágyúival, a patakot elvezettette, egy részét feltöltette. A vár elnyújtott négyzet alakú, négy szögletén kiugró, erős sarokbástyával. A belső vár, ahová Zrínyi két és fél ezres seregével az egy hónapnál hosszabb ostrom végére visszaszorult, a nyugati bástya körül volt, külön árok és híd védte. A fellegrvár árkádjait napjainkban régi formájukban igyekeznek megújítani. A híd mellett, ahol Zrínyi és vitézei elesetek, ma hatalmas tölgysötétlik. Ama nevezetes kirohanás helyszínén Zrínyi lóháton (Somogyi József szobra), kivont kardot tart kezében, a ló oldalt fordítja vékony fejét, szemében háborzongató rémület látszik. Kopjafák, réztáblán Garay János verssorai: „*Csak törpe nép felelhet ős nagyságot, / Csak elfajult kor hős elődöket, / A lelkes eljár ősei sírlakához, / S gyűjt régi fénynek új szövétneket. / S ha a jellenek halványul sugára: / A régi fény ragyogjon fel honára!*”

A vár közepén, a kastélyban ma múzeum működik. Ezen a területen közvetlenül az 1566-os ostrom után épült fel II. Szulejmán szultán dzsámija, állítólag mindössze 20 nap alatt – a szultán az ostrom vége előtt néhány nappal váratlanul meghalt, de halálát vezetői titokban tartották. A hosszúkás teremben imafülke található, a falon arab-perzsa feliratok. A dzsámi közelében minaret állt, százötz lépcsőjéből csak harmincöt maradt meg, talán villám sújtotta, alig száz éve bontották ki a kastély falából. A kastélyban Zrínyi korának és környezetének tárgyai és emlékei. A palástokat megtapinthatja, a kardokat megsuhogtathatja a látogató. A kastély előtt egy „fiókgyű”, két kézzel akár meg is emelhető. A várudvaron páncélba öltözött vitézek vívnak, vonulnak és énekelnek. A Zrínyi-rendezvények sora néhány éve a *Zrínyi 1566* című rock-operá-

val bővült. Minden év szeptember 7-én így tiszteleg Zrínyi emléke előtt Szigetvár, a szomszédos Csáktornya és több hagyományörző együttes.

Kifelé indulunk a várból, a kapunál különös alkotás, egy óriásira faragott, fölfelé magasodó hüvelykujj, alatta felirat: Magyar Millennium 2000. Akár egy biztató felkiáltójel!

Az Almás-patak mára ismét szigetet hozott létre a vár körül, a várral szemközt a termálstrand, alig félszázada fedezték fel a hatvankét fokos hőforrást. Ásványi sókban gazdag, percenként háromliter liter vizet ad. Hét medencéje van, vonzóerejét növeli, hogy a pécsi Zsolnay-gyár szobrai és kerámiái díszítik.

A városban több épület, szórakozóhely, kis kávézó, bolt és bazár is hordoz a tetején kisebb-nagyobb kupolát. Makovecz Imre álmodta kőbe-fába a Vigadó épületét, két, barátian meghajló torony indítja a kulturális központot a főutca felől, hátul pedig méretes kupola teremt távlatot a szemlélődőnek. A súlyos és mégis könnyed bordázat tapintható közelségbe hozza az emberhez legősibb építőanyagát, a fát.

Tudjuk jól, hogy nem egy Zrínyi Miklós hagyta a nevét Szigetvárra, hanem kettő, dédapa és dédunoka. A várvédő hős, aki meghalt váráért, és a költő-hadvezér, aki a hadjárat szünetében írta meg hőskölteményét, a Szigeti veszedelmet. Megírta egyetlen télen, javítás nélkül, mintegy mellékesen a hadvezéri munka mellett. Kipróbálta, lehet-e magyar eposzt írni Homérosz és Vergilius szellemében. Ott az ő szobra is, több alakban is, karddal és papírtekerccsel.

*Tudjuk jól, hogy nem egy Zrínyi Miklós
hagyta a nevét Szigetvárra,
hanem kettő, dédapa és dédunoka.*

A városközponttól távolabb találjuk az egyetlen, épségben megmaradt török kori épületet: szögletes, kétszintes ház, valaha emeletes lehetett, ma inkább pince és félemelet a két rész egymás fölött. Keskeny, piros téglából épült a Bástya utcai ház, van, aki korániskolának mondja, ez bizonyosan a török ifjak mindennapi tanodája lehetett. Van, aki karavánszerájnak tartja, ahol a városkapun kívül megalhattak a vándorok, a kereskedők. Nem kellett tehát a város őreinek bemutatni, amit a kalmár nem kívánt bemutatni, a szeráj gazdája szemet hunyhatott a titkos szállítmány fölött, vagyis bátran nevezhetjük korabeli csempésztyánának. Jelenleg múzeum, néhány török (és általában mohamedán) berendezési tárggyal és miniatúrával.

Utunk már visszafelé vezet, Szigetvár mögöttünk marad. Basal, Szulimán, ezek török helységnevek, Turbék – mondják, hogy a türbe szó rejtőzik benne. Az emlékpark mellett suhanunk el (Magyar–Török Barátság Park a hivatalos neve), napjainkban két méretes bronz (vagy egyéb fém) szoborfej díszíti: Zrínyi és Szulejmán, ritka szépségű márvány ivókút és emléktábla-sor. A Török Köztársaság kívánsága volt, hogy nagy fia halála földjén zárandokhelyet alakíthasson ki. Szigetvárnak pedig 2011-ben a Magyar Országgyűlés a Civitas Invicta címet adományozta, jelentése körülbelül: a leghősiesebb város. És jó lenne, ha a címerben szereplő oroszlánoknak végre már nem egymással kellene marakodni, hanem együtt küzdenének az ezüstvárosért...

Spirituális realizmus

Olvasólámpa KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Lukáts János *Évek tornya* című kötetéről

L„Lényeglátó pontosság, csillámló játékoság, az édeniség képzetét keltő spirituális mélység és magasság találkozik Lukáts János szívét-lelket gyönyörködtető rövidpróza műveiben” – írja a novellás könyv bevezető, ajánló soraiban Kódöböcz Gábor. Talál ez a tömör jellemzés, a kötet olvastán mégis kevésnek, szűkszavúnak érezni. Jóval többről van szó ezekben a novellákban, mint amiket a fenti jelzőkkel le lehet írni. Lukáts János novelláit jellemezhetjük úgy is, hogy a valóság és a szürreális mezsgyéjén történnek; jellemezhetjük akként, hogy ott munkál bennük a megélt pillanat, vagyis az impresszió varázsa és a nagy műveltségre valló gondolatiság, a lélek kiismerhetetlen működése és a tudatos reflexió; jellemzi még múlt és jelen egymásba tűnése, az ösztönös emlékezés meg a tudatos jelenértelmezés; jellemzi a mának élés mánora és az életstratégiák tervezése. És ami leginkább jellemzi e darabokat, az a novellák egészen sajátos tér-idő dimenziója, az itt és most, illetve a távol és a régen koordinátatengelyeinek meghatározó szerepe. E két tengely befogta mezőben mozog az író, illetve alteregója, Lőrinc és párja, Viola. Ám még egy picit ennél is összetettebb a szerkezeti ábra: az idők és a távolságok mezejét a férfi és a nő együtt járja be, azaz nézőpontjuk is kettős. Lőrinc és Viola sokfelé utaznak, itthoni és külhoni tájakon; bámulják a szépségeket, élvezik a jelent, ugyanakkor sokszor emlékeznek is. Emlékeznek a közösen eltöltött időkre meg az ifjúság éveire, amikor még nem tudtak egymásról, de a világról sem sokat. Sokszor egyszerre járják a derűs pannon tájat a jelenben és az emlékek útján, földidéznek fontos és emlékezetes epizódokat, például amikor Lőrinc visszagondol arra, hogy pályakezdeként írta le először ezt a szóképet: *Évek tornya*.

Lukáts János, illetve hőséne emlékezete nem csak a maga életére terjed ki; föl tudja idézni a távoli múltat, így a kisgyermek Kőlcsey Ferenc alakját, akit nehezen múló himlő kínozta, ezért a kor „orvoslási szokásainak” megfelelően forró kemenchébe ültettek, ahol szikra pattant a szemébe (*Emberi szikra*). Hasonlóan sajátos emlékező utazást tesz Érmindszentre, Ady Endre szülőfalujába, ahol nemcsak a költő arca rémlik föl előtte, hanem családjáé, meg persze Ady jelleme, egész külön habitusa (*Az érmindszenti gesztenyefa*). Lukáts János, illetve Lőrinc természetesen a jelenkorban él, ugyanakkor képes minden gondolatával és érzésével visszarévedni a múltba, ezt pedig úgy tudja megtenni, hogy erre való képességén túl jelentős tudásanyagot és imponáló képzelőerőt birtokol.

Lőrinc és Viola járják az országot és a világot, töltkeznek a meglátott szépségekkel és az élet apró örömeivel, egy hegytető várromjának látványával (*Tátika vár rám...*), egy szobor formájával (*Barátom, a kőszarvas*), egy város panorámaképevel (*Város a völgyben*). De a táj látványának jelenidejűsége mélyé-

ben rendszerint ott lüktet a múlt, a török hódoltság kora, a csodaszarvas legendája vagy egy 1956. decemberi sortűz eleven emléke. A kötet egyik legsokatmondóbb novellájában (*Egy város néz le ránk...*) Lőrinc és Viola Prága látnivalóit bámulja, amikor ismét megnyílik a múlt kútja, és a férfi előtt fölremlik 1968 augusztusa, a szovjet invázió dermesztő emléke, amikor is az ifjú Lőrinc, akkori szerelmével, az Ithakának becézett lánnyal akaratlanul szemtanúja volt a szocialista országok „testvéri segítségnyújtásának”. Ebben a novellában nemcsak a XXI. század eleji jelen és a negyven esztendővel azelőtti élmény, de a két nőalak is szembesül: Ithaka emléképe és a mai Viola egyénisége. Mert a múltra való emlékezés alakokat, arcokat is idéz, ahogyan Róza néniét, aki nemcsak zamatos gyümölcsökkel kínálta pestszentlőrinci kertjében a gyerekeket, de emlékezni valókat is hagyott rokonaira (*Szegény Róza néni...*). A novellák gyakori helyszíne az író legkedvesebb tája, a Balaton vidéke, amelynek minden részletét, hegyvonalatát, partját, borait és embereit szereti. Szereti, mert érti őket: érti és fölérzi a tó szellemét, a táj történelmi múltját, kultúrhistoriai emlékeit, borai zamátát, az itt élők vagy ide látogatók sorsát (*Áldott bozótos; Hal végén horog...; Jeruzsálemben hull a hó; Ősz, örülj az ökörményálmak...*). Mielőtt azonban az író és az olvasó egyként elandalodna a régi balatoni nyarak emlékein, Lukáts János egészen más tájakra és más prózai műfajok területére is elkalandozik. Írásai között van afféle abszurdoid (*Mal du pays*), Verne Gyula regényét idéző szürreális dialógus (*De hiszen ez Berlin!*), kultúrtörténeti indítékú útirajz (*Obszidián*) vagy példázatos állattörténet (*Az őrdaru; A hatyúfőhő bányaló; Szitakötő és tisztavirág*). Az öt fejezetbe sorolt harminchét rövidpróza végül is áttekintést nyújtó szemle mindazon témák, műfajok, ábrázolásmódok fölött, amiket Lukáts János évtizedek óta művel.

...az író csaknem kötetlenül mozog a kitágított tér-idő dimenzióban; átlép egyikből a másikba...

A témák, műfajok, ábrázolásmódok e kötetben megjelenő teljes skálájának áttekintése arra is kiváló alkalom, hogy megfigyeljük a Lukáts-kispróza megannyi sajátosságát. Elsőként azt, hogy az író csaknem kötetlenül mozog a kitágított tér-idő dimenzióban; átlép egyikből a másikba, aztán elmélyül a lélek valamely belső körében, hogy visszatérjen a múltból a jelenbe, a mélyből a felszínre, miközben asszociál, képzelődik, tűnődik. Így válik minden oldalról megvilágítottá az író al-

teregőjének világa, az érzékeny lelkű Lőrinc múltja és jelene, amely jóval mélyebb és szélesebb, mint a személyes múlt, hiszen benne van a kelet-közép-európai história, az európai kultúrtörténet megannyi ténye, összefüggése, fölismerése és tanulsága. Személyes emlékezet és kollektív múlttudat nagyon gazdagon rétegezett, árnyalatos megjelenítésű, az élményeket és tanulságokat színesen visszatükröző és főképp érzékenyen ábrázoló novellisztika ez, hiszen Lőrinc a világot nemcsak szemléli, de fölérzi. Ez a belső látás is kifejeződik a novellák, illetve az író sajátos, többszörözött nézőpontjában meg az elbeszélések széles perspektívájában. A szemléleti és megjelenítési összetettség azonban korántsem bonyolultságot jelent, mert ábrázolásmódja természetes, mert magától értetődő, mert az alkotó lélek működéséből következő.

Ahogy Kódöböcz Gábor a már hivatkozott bevezetésében írja: Lukáts János sajátossága a spirituális realizmus vagy a spiritualitás realizmusa. És az egyszerűség irányába mutat az a stiláris sajátosság, hogy Lukáts alapvetően szűkszavú író; soha nem ír túl egy helyzetet, jelenetet, gondolatot. Sőt, sokszor csak éppen jelzi a szituációt, legyen szó élethelyzetről vagy lelki jelenségről. Vagyis e próza egyik titka: a viszony-

lag összetett novellaszerkezet és a prózanyelv szikárságának kidolgozott egysége.

Az író legtöbbször az élet apró, kevésbé látványos epizódjait figyeli meg, ezeket az első pillantásra jelentéktelennek látszó életmozzanatokot helyezi az idő és a tér – hol végtelen, hol nagyon is otthonosan behatárolt – koordinátái közé. E mezőben mutatja föl egy harmóniában élő pár, Lőrinc és Viola életében, pontosabban kettős látómezejében, kettejük lelki perspektívájában a meglátott valóságot. Így lesznek az apró élet-tényekből egész életutakat meghatározó emlékek, sorsfordítónak számító élmények. Egy szemlélődő, emlékező, a tapasztalatokat tanulságokká érlelő és elvonatkoztatató, manák is élő, de perspektivikusan is gondolkodó novellahős időnként epikus lendületű, máskor lírai melázású történetei az *Évek tornya* megannyi darabja. Lőrinc és Viola bebarangolják a maguk sajátos kiterjedésű világát, és az olvasó csak drukkolni tud: még sok meglátott, fölérzett szépségben, intellektuális élvezetben és életörömben legyen részük.

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS

Lukáts János: *Évek tornya, Novellás könyv, Bp., Hungarovox, 2020*

Lukáts János

Kelta regösének

„Legyen előtted mindig út!
Szellő hordjon, öleljen fényt!
Míg újra megtaláljuk egymást,
Isten hordozzon tenyerén!”

Ünnepre várunk, s a hétköznapiak
könnyünk, mosolyunk mind felisszák,
keresd és találd meg a szépet,
a kormosak között a tisztát.

Magadba nézz, e bűvös tükörben
meglátsz múltat, jelent, jövőt,
egymást szorítva és ölelve –
s nagy rendeződet: az Időt.

Ezer éve alakul, készül
egy gondolat, egy mozdulat,
ne hagyd felhőkbe szétoszolni,
s ne tékozz el perc alatt.

Egy ősrégi őköd találta,
ki azt se tudta még, hogy ő,
a meglelt szót szívébe zárta,
s ezer évvel lett egyidős.

Bölcs kelta volt, hős római,
hun nemzedék, serény avar?
A szív nem osztályoz nemzetenként...
ma tudva hisszük, hogy... magyar.

S azért van itt, hogy kéznyomára
ezer más kéz mozdulna még,
hogy napban-éjben óvja egymást
a mindig újabb nemzedék!

A csermely halkán csörgedez most,
eltűnik örvény s kő alatt,
vergődik mélyben és sötétben,
s visszatér, mint búvópatak.

Kristályt hömpölyget, boldogságot,
víznek és bornak jó ízét,
a jövőt hordja s feltárja nekünk,
hogy lesz miért örülni még.

Hogy munkánknak érik gyümölcse,
a szenvedésnek lesz virága,
hogy a volt-baj emlékké enyhül,
s a küszködés nem volt hiába...

Jó kelta őköd, még maradjál!
Ne halkuljon lantod, dalod,
elmék s szívek vágnak szavadra,
szólj hát, ha te is akarod...!

„Legyen előtted mindig út!
Szellő hordjon, öleljen fényt!
Míg újra megtaláljuk egymást,
Isten hordozzon tenyerén!”

Budapest, 2020. augusztus 24.

SZ. TÓTH GYULA
Voltaire

árnyaltabb megközelítése

A nagy francia mindig lázba hozza az embereket. Nagyjából két tábor feszül egymásnak. Az egyik fél szerint Voltaire a szabadság pápája, a felvilágosodás „pátriárkája”. Madarász Imre egyik írásában leszögezte: „Inkább túlozzunk a szabadságban, mint annak korlátozásában. Főleg mivel, ha helyesen értelmezzük, szabadságból nem is lehet túl sok”. (Voltaire szellemében, Művészet és Barátai 2015. január–február, 23.) A másik fél szerint a mai európai szellemi felfordulásának Voltaire az oka. Mintha ő tehetne a Notre-Dame-ban keletkezett tűzről is – székelyen. Így látja egy magyar utazó Párizsban, amikor megpillantja a Voltaire-szobrot. „Közelebbről már látom, hogy feketére mázolták arcát, csak a fogsora vicсорit fehéren: »Tapossátok el a gyalázatost!« A katolikus egyházzól és szolgálóiról tombolt így egykoron, hogy válaszul – nem keresztényien – kapjon egy kis arcpakolást. Jót tesz az pókhálóráncú ábrázatának. Ez a 18. századi Cohn-Bendit liberális volt ugyan, de nem demokrata. »Szívesebben engedelmeskedem egy zsarnoknak – hetvenkedett –, mint

háromszáz magamfajta patkánynak.« Ideálja a felvilágosult abszolutizmus, amit napjainkban is gyakoroltnak velünk az emberi jogok kényszerítő ideológiájával. Amely a multimilliárdosok és kommunikációs katekistáik kezére játszik. Voltaire-rel kezdődik ama újszerű íródeákfajta, illetve a tévé- és rádióstúdiók Jerry egere, aki mindig túljár a »fascho« Tom kandúr eszén – vagyis az »entellektüel«. Különös sajátossága ezeknek a széltolóknak, hogy többnyire baloldaliak és imádják a zsarnokokat. Valaha Sztálinra, Maóra, Pol Potra esküdtek fel, újabban a harcias iszlám, valamint az emberi jogok szekularizált világvallásának szekértolói. Voltaire sétabotos nagyapapája a szokások, a rend, a tisztelet, a természetes tekintély és a tízparancsolat értelmiségártalmisági rombolóinak, a »dekonstruálóknak«, az önimádó nihilistáknak. A jezsuiták elfajult neveltje most nem lelkenedezik. Az Akadémia épülete eltakarja a szemének kedves látványt: a Notre-Dame üszkös tetejét.” (Pontos másolat, lásd S. Király Béla, Notre-Dame és a szégyen, Magyar Szemle, Új folyam XXVIII. 5–6. szám, 120–125.)

Ma egy francia újság
 Voltaire nevével az igazságot összehozza
 egy katolikus szellemiségével.

A teljes Voltaire sokkal összetettebb, bonyolultabb, hogy egyetlen írásban ki lehessen fejteni, vagy az által egyértelműen meg lehessen ítélni a hatalmas szellemi teljesítményt. A mégoly alapos munkák is lehetnek elfogultak Voltaire szabad szellemének megítélésében. Például szabadság, de mihez viszonyítva? Maradjunk Európa keleti felén: József Attila tán segít. Annyira, de annyira áhította, vágyta a szabadságot, és mégsem mulasztotta el behozni a „kontextusba” a „rendet”. Mi szüli a rendet? Aztán: Voltaire viszonya a királysághoz, Istenhez világosan kiderül, ha csak két művet említünk. Egyik: Ferenczi László, Voltaire-problémák. A kiváló irodalomtörténész érzékenyen világít rá: „problémás”. Vagyis összetett, nem lehet sommásan ítélni. A másik: André Maurois, Voltaire. Ezekből egyértelmű: megszerezte a maga számára azt a szellemi szabadságot, melynek birtokában természetesnek vette a földi bántást, és így várta a mennyei ítéletet. Voltaire a „racionalizmus szerzetese”, elismerte Isten létét, természetesnek tartotta, az egyház, a vallás vulgarizációja ellen hadakozott, konzervatív és királypárti volt.

A velünk élő Voltaire. A francia médiát rendszeresen követve, több sávon, hullámhosszon, a fősodrúak mellett csemegékre bukkanok. Például: *Boulevard Voltaire* (www.bvoltaire.fr). A portál mottója: „*La liberté guide nos pas*” – *A szabadság irányítja lépteinket*. Illik Voltaire-hez, Voltaire mondása is lehetne. De nem az. Pierre Emmanuel, a híres író, költő, újságíró, az

Voltaire – Jean-Antoine Hudon alkotása

ellenállás neves alakja, 1945-ös regényének címe. Kicsit róla. 1984-ben halt meg. 1968-ban a Francia Akadémia tagjává választották, 1969 és 1971 között a Nemzetközi PEN elnöke, 1973 és 1976 között a francia PEN Club elnöke. Könyvet ír: *Pierre Emmanuel önmagáról* (Szent István Társulat, 1995). A könyvismertetőből: „A Mai írók és gondolkodók című sorozat 6. kötete a francia Pierre Emmanuelt (1916–1984) mutatja be vallomásai és költeményei tükrében. Emmanuel (aki Pilinszky barátja volt) korunk nagy istenkeresőinek sorába tartozik: Péguy, Claudel, Mauriac katolikus világszemléletével rokon világra mutatnak rá az itt közölt szemelvények. Emmanuel, aki átülődte magát az ateizmus telén, így vallott Az emberi arc című kötetében (1965-ben): »Biztos vagyok abban, hogy a hit a világ tavaszát jelenti, amint az ateizmus a telet. Ám a tél méhében hordozza mindig a tavaszt; januárban már rügyeznek a mandulafák. Csaknem egy fél évszázadon át télben éltem, de mindig éreztem, hogy mozgolódik a tavasz, és egyre fokozódott bennem a vágy, hogy hirdessem a tavasz jöttét. Mert a tavasz hirdetése is hivatás. Törekvésem nem más, mint újrakezdeni, most, a hitetlenség korában, a visszatérést, az éltető felemelkedést a Transzcendenshez«. A Vigiliában sok írást találunk róla, tőle. A lélek éhsége című írását így zárja: „Azért alkotunk, hogy megérezzük, milyen szegénynek is vagyunk alkotás nélkül. Megtapasztalva a szegénységünket újra csak alkotni vágyunk, hogy még jobban elégjünk. Én nem ismerek másféle imádatot.” (Bende József fordítása, 1999. 11. 24.)

Hát nem érdekes? Ma egy francia újság Voltaire nevével az igazságot összehozza egy katolikus szellemiségével. A kettő, ezek szerint, jól megfér egymással. Csak tudni kell élni vele. Voltaire a „rendhagyó klasszikus” (félreérthető és/vagy félreértett), amit Kaposi Márton értelmezései alapján leszögezhetünk. És továbbgondolhatunk.

A nagy társadalmi felbolydulások megítélésekor szívesen merítenek Voltaire gazdag szellemiségéből, pró és kontra. Így volt ez a hírhedt párizsi merénylet, a *Charlie Hebdo* satirikus lap elleni tömeggyilkos terrorista támadás után. Öt éve történt. Újra forrong a világ. Balázs Géza nyelvészprofesszor Székely János szombathelyi megyéspüspök egy interjúbán elhangzott szavaira reagál. (Tetten ért szavak 135., E-nyelv Magazin, 2020.07.10.) A püspök a napjainkban dúló erőszakkal kapcsolatban megjegyzi, e mögött „még gazdasági érdekek is húzódnak, így a normál élettér kezd beszűkülni. Az ideológia ugyanis az egész társadalmat átformálná, kezdve a leginkább befolyásolható fiatalokkal...” Székely János kiemelte: „a keresztény, konzervatív emberek ezt a folyamatot szeretnék megállítani, vagy legalábbis mederbe terelni, de nem úgy, hogy bárki fölött ítélkezzenek. Az ugyanis Isten dolga”.

Voltaire kijelentése is előkerül: „Ha nem létezne Isten, ki kellene találni”. Ennek kapcsán újra felvetődik Voltaire „árnyaltabb” megítélésének igénye. Voltaire nagy mestere, sőt művésze volt a szónak, írásban is, ám mégis úgy gondolta, hogy csak az istenfélelem tartja kordában az emberek egy jelentős részét.

Kapcsolódóan sok fontos ismeret olvasható az Ateista Klub honlapján írástudókról, farizeusokról, tettekről. Figyeljünk, keverik a kártyákat! A nyelv, a művészet és a hit legyen erős várunk. Ez kormentes. És valóban ígéretes.

Záróakkord. Voltaire nyolcvannégy éves korában hazalátogatott Párizsba. Hatalmas ünneplésben részesítették. Bele is halt. Ez volt a végső mondata, amelyet az egész világnak és az utókornak üzent: „Úgy halok meg, hogy imádom Istent, szeretem a barátaimat, megbocsátok ellenségeimnek, de gyűlölök minden üldöztetést.”

STEFAN ZEROMSKI

Sziszifuszi munkák (részlet)

Walecki

A bágyadt őszi napfény szokatlanul komor, vigasztalan félhomállyal árasztotta el a hetedik osztály tantermét. Épp az imént hagyta el a termet a „görög”, akivel Lukianosz dialógusait fordították, és nem sokkal utána a történelemtanárnak kellett érkeznie. Az összes diák a teremben volt. Alig huszonhárman léptek tovább hatodikból a hetedikbe. Az újdonsült hetedikesekhez társult még az öt évismétlő. Ez utóbbiak határozták meg a „társulat” megfelelő rendjét és hangvételét. Éppen az egyikük, egy sovány, fakó képű, diákegyenruhás férfiember hadart el félvállról valami otromba történetet a padja mellett egyre-másra homéroszi kacajt hallató egybegyűlteknél. A helység túlsó sarkában Borowicz folytatott élénk vitát Waleckivel, akit „tökmagnak” szólítottak. Walecki még alig múlt tizenhét esztendő. Annyira kis növésű fiú volt, hogy halálos bánatára minduntalan harmadikosnak nézték. Kiváló osztályzatai ellenére csak másodikként szerepelt az éltanulók listáján „rossz magaviselete” miatt, átadva így a helyét Szlamo Goldbaumnak. Walecki a „rossz magaviseletet”, vagyis az ötös helyett a négyest azért kapta, mert módfelett dacos volt.

Nem telt el úgy hét, hogy a bűbajos ifjún fenn ne akadt volna valamelyik oktató. Minden megjegyzésre válaszolnia kellett, hogyha nem tréfás szarkazmussal, hát legalább egy jelentőségteljes krakogással vagy egy gyémántkemény, szúrós pillantással. Az egész literátor-buckle-ista társaság igyekezett megnyerni magának a „tökmagot”, de ő kerülte a társalgást az istentelenekkel. Volt néhány nővére, ő maga pedig egy szem fiúgyermek volt édesanyjának, aki egy kis írószerűlet tulajdonosa volt és katolikus.

Az anya titkos ügynök módjára követte fia minden lépését, kiragadta kezéből nem csak a szabadgondolkodók könyveit, de mindennemű úgynevezett „gonoszsgót” is, és oly mindenhatóan uralkodott a kiváló hetedikes fiú elméjén, hogy annak lelkiismeretesen be kellett számolnia az osztálytársakkal való beszélgetések tartalmáról, el kellett mondania a már előzetesen rossznak ítélt, titkos gondolatait, fel kellett tárnia mindenféle vágyát és elképzelését. Az ily módon nevelt, akaratos Tomasznak nem csak a vitákat kellett kerülnie, de még csak meg sem hallgathatta a „gonosz” gondolatokat, s nem engedhette, hogy azok fészket üssenek fejében.

A gyepelő, amelynek végét a fiáért rajongó anya fogta, a „tökmagban” titkos, néma és heves indulatokat keltett. Mégis beadta a derekát, hiszen a szülőanyja elleni tettleges lázadás nem férközhetett szívébe. A „tökmag” csakis abban hitt, amit anyjával együtt tisztességesnek ítélt. A szülői tanácsnak megfelelően az összes „irodalmárt” túlszárnyalta az ismeretek terén, jóllehet el sem járt a gyűlésekre; elolvasott mindent, ami az orosz nyelvű dolgozatok megírásához szükséges volt, de soha egyetlen istentagadó könyvet a kezébe nem vett. Borowicz ki nem hagyott volna egyetlen alkalmat, hogy a „tökmagot” hergelje megjegyzéseivel, így aztán folyamatosan harcban álltak egymással.

Kosztruljev, a történelem tantárgy oktatója belépett a terembe, és leült a katedrán. Ez a tanár a szó legvulgárisabb értelmében vett russzifikátor volt. Szinte minden órán előhalászott egy ügyet, amely fájdalmasan érintette a lengyel fiatalokat (már amennyire azok képesek voltak érezni), részletesen kifejtette azt, majd a gimnáziumi tanórákon túl feladott megtanulni egy csomó fölösleges adatot. Az Ilovajszkij-féle történelemkönyvben volt egy rövid, jellegzetesen muszka megállapítás Lengyelország bukásáról. Kosztruljev nem elégedett meg ennyivel, hanem kézzel írott fóliánsokat is hozott magával, amit ő „kiegészítésnek” nevezett, és ezekből olvasta fel a legkülönbözőbb botrányos dolgokat. Ezen a napon épp hogy csak meghallgatott egy növendéket, máris felnyitotta a kéziratos mappát, majd gyilkos mosolyokat felváltó szemvillanásokkal kísértén olvasni kezdett. Hosszan és terjedelmesen ecsetelte az „önkéntes” ortodoxia történelmét Litvániában, elsorolta a katolikus papok gazemberségeit, életük megdöbbentő jeleneteit és egyebeket. Az óra már a vége felé járt, amikor – nyilván egy szemléletes ténnyel illusztrálendő a dolgok állását – elkezdte előadni egy Vilna környéki nagy női kolostor konfiskálásának esetét.

– Amikor kivezették az apácákat – mondta –, a delegáltak összegyűltek, hogy átvizsgálják az épületet. A cellák mustárja során véletlenül egy titkos lépcsőre bukkantak, amely földalatti kazamatákhoz vezetett, ahol kibírhatatlan látvány tárult a jelenlévők szeme elé. Számtalan egyforma méretű, fából készült, apró koporsót találtak, s bennük épp hogy csak világra jött gyermekek hulláját. A koporsók egy része láthatólag már századok óta egészen elkorhadt, mások teljesen szétporladtak, de voltak egészen újak is, ragyogó fehér fenyőfából...

A pedagógus megszakítva a felolvasást egy pillantást vetett hallgatóságára. Ekkor Walecki felállt a padból, és éles hangon megszólalt:

– Tanár úr!

– No mi az? – kérdezte Kosztruljev, és megigazította ég-színkék binokliját.

– Tanár úr! – szólta a „tökmag” az izgatottságtól remegő, de lehető legpimaszabb hangon. – Én... az egész... a magam és az osztálytársaim nevében... a hetedik osztály nevében, kérem, hogy a tanár úr ne olvasson itt efféle dolgokat.

– Micsodát?

Walecki lábujjhegyre állt, kezét a pad felső lapjára támasztotta, előre hajolt, és fokozatosan olyan hangerővel beszélt, hogy az már hasított, mint a damaszkuszi penge:

– Én katolikus vagyok, és nem szabad meghallgatnom, amit maga olvas. Ezért az egész osztály nevében, az egész osztály... nevében...

– Elhallgass, taknyos! – rikoltott a tanár lelépve a katedráról.

Ez volt a legfájóbb jelző, amit csak hallhatott a kis „katolikus”. A „taknyos” szóval mintha szuronyt döftek volna belé. Következésképpen klasszikus formájú orrcimpája reszketni kezdett, szemöldöke a homloka közepéig ugrott, arca holtápadtra vált.

– Én nem akarom hallani, amit maga olvas! – kiáltotta teljes erőből. – Ez nincs a tananyagban, egyébként is az egész rágalom és gyalázatos hazugság! Gyalázatos hazugság! Az egész osztály nevében...

Kosztruljev morgott valamit a bajsza alatt, összemarkolta egy lendülettel a kéziratot, a naplót és Ilovajszkij történelemkönyvét, majd viharos léptekkel elhagyta az osztálytermet. Walecki leült a helyére, fejét az öklére támasztotta, és úgy maradt mozdulatlanul. Csönd ült a teremre. Egy pissenés, egy sóhajtás sem hallatszott. Ekkor Borowicz szólalt meg suttogva, ami a nagy csönd és hallgatás közepette kiáltásnak tűnt:

*Walecki leült a helyére,
fejét az öklére támasztotta, és úgy maradt
mozdulatlanul. Csönd ült a teremre.*

– Ez aztán a buzgó katolikus!

Walecki rögtön felemelte a fejét, megfordult, ráhunyorított és összeszorított foggal sziszegte:

– Az ám, te... libertinus!

– A „csuhás”... – felelte Borowicz. – Hogy ő az egész osztály nevében...

Alig hogy kimondta ezeket a szavakat, nagy csattanással kivágódott az ajtó, és a gimnázium csaknem teljes vezérkara a terembe nyomult. Az igazgató gyorsan az első sorhoz lépett és öklével a padot verve üvöltötte:

– Mi ez itt? Lázadás? Lázadás?! Majd megmutatom én maguknak! Kivágom az egész osztályt most rögtön! Ki én! Azt hiszitek, hogy teketóriázom? Walecki! – kiáltotta valóságos dühvel. – Ide hozzám!

A „tökmag” határozott léptekkel előre ment, és megállt a direktor előtt.

– Még ki sem nőtt a földből a zöldfülű diákja! – háborgott Kosztruljev. – És egy ilyen... velem szemben... Tiltakozik...! Míg én a több tudásért... Te meg, senkiházi...!

– Igen... – felelte a „tökmag” rekedt basszus hangon, ami időnként kontratenorra váltott – az egész osztály nevében... Mi gyönni járunk, követjük a vallást... Egyébként semmi más nem akarok... Csak olvassa fel az igazgató úrnak és mindenkinek, amit egy perccel ezelőtt mi hallottunk! Csak olvassa fel! Én nem akarok mást... csak olvassa fel! Hogyha maguk...

Elakadt a hangja, és mérhetetlen felindultságában valami különös módon vacogott.

– Hogy ki? Ő? – kérdezte hirtelen az igazgató.

– Ő hát... ez a tanár, a Kosztruljev... – szólta a „tökmag” megvetően, s még csak oda sem fordult a történelemtanár felé.

– Hallják ezt, uraim? – kérdezte amaz sebtiben.

Ezalatt az inspektor szabályos nyomozásba kezdett. Az osztály felé fordulva erélyes hangon kérdezte:

– Felhatalmazták Waleckit, hogy protestáljon?

A diákok hallgattak.

– Ki bírta meg Waleckit? Ha a bűnös azonnal jelentkezik,

a felére csökken a büntetése. A tantestület később már nem lesz könyörületes.

Újra csak hallgatás volt a válasz. Egyik osztálytársa sem beszélt meg Waleckivel, de a betyárbecsület azt követelte, hogy megvédjék társukat. Senki sem tudta, mit tegyen. Csak gubbasztottak abszolúte ostobán, a hallgatással védekeztek, és ültek mozdulatlanul, mint a parasztnépség, mikor megütözik valami érthetetlen eseten. A felügyelő már felkészült erre, és mint az efféle vizsgálatokban jártas személy azonnal módosított az eljáráson:

– Tehát nem ismeritek el? Jól van. Goldbaum, felhatalmazta Waleckit?

Az éltanuló kényszeredetten emelkedett fel, megállt a pad fölé hajolva, és a földet bámulta.

– Na és aztán? Csatlakoztál a lázadáshoz?

– Én nem beszélgettem ma az osztályban... Nagyon fáj máma a fejem.

– Itt most egyértelmű választ kell adni! – szakította félbe az igazgató.

– Én mőzeshitű vagyok... – szólt csendesen Goldbaum.

Az inspektor végigjáratta tekintetét az osztályon, és kegyencén állapodott meg.

– Borowicz! Összebeszélte Waleckivel, vagy tettél neki valamilyen javaslatot?

Marcin felállt a padból, és egy merész pillantást vetve az igazgatóra, hallgatott.

– Tehát hogy volt?

– Én nem beszélhettem rá Waleckit a fellépésére, mivel nagyon hasznosnak vélem azokat a „kiegészítéseket”, amiket Kosztruljev professzor úr olvasott nekünk éppen. Ez egy kritikus észrevétel volt a jezsuiták mesterkedéseiről a hanyatló és a bukott Lengyelországban. Én úgy látom, hogy mindannyian szívesen hallgatjuk a tananyagon túli megjegyzéseket, és be kell vallanom, hogy Walecki csak a maga nevében tiltakozott.

A diákok élénk érdeklődéssel követték Borowicz válaszában minden szavát, hiszen azok súlyos gondtól menekítették meg őket. Mindannyian elismerték azt a következményt, hogy Marcin azzal, hogy az egész vétséget Walecki vállára teszi, eltörli a lázadás gyanúját, s ami még fontosabb, még a bűnös számára is csökkenti a büntetés mértékét. Így aztán amikor az inspektor feltette nekik sorjában a kérdést, szinte szóról szóra ugyanazt felelték, mint Borowicz. Walecki, úgymond, hiába zúgolódik, hisz a tanár semmi rosszat nem olvasott. Ugyanazt mondta, ami a tananyagban is szerepel, csak megfelelő példákkal illusztrálta a dolgot. Az egész osztályban csak egyetlen „csuhás” akadt, bizonyos Rutecki, aki arra a kérdésre, hogy összebeszélte-e Waleckivel, tanárok és osztálytársak általános várakozása ellenére így szólt:

– Igen.

Őt odaállították Walecki mellé, s a nyomozás végeztével a két diákot elszállították a tanteremből. Amikor a professzori testület már az ajtón kívül volt, mindannyian felugráltak a helyükről, és csoportokba verődve, hangosan tárgyalni kezdték a történeteket.

– Ha ez nem disznóság – szólt dörgő hangon a legidősebb évisméltó, a hatalmas orra miatt Tukánnak nevezett osztálytárs –, akkor Goldbaum most rögtön fültövön fejlehet...

– Kíváncsi volnék, mi egyebet tehattünk volna? – kérdezte Borowicz, aki úgy érezte, hogy ezt neki célozták. – Te meg, cimbora, miért követted el ugyanazt a „disznóságot”?

– Miért? Bagatell... Miért? Tudom én, miért... De azt a vakarcsot most kihajítják...

– Nem hinném, de különben mindegy! – méltatlankodott Marcin. – Ha neki kedve támad a „csuhásokat” védelmezni, abból még nem következik, hogy mindannyiunkat kirúgjanak. Ami engem illet, határozottan állítom, hogy Kosztruljevnek teljesen igaza volt. A történelemtudományban az igazság a lényeg, az igazság és csakis az igazság. Az embernek kell legyen véleménye. És ha van, akkor nem védelmezheti a lengyel jezsuita apácákat, akik legyilkolják a törvénytelen gyerekeket, máskülönben csak a csuhások szócsöve...

– Így van! – ismételték mindenfelől. Eközben a hetedik osztállyal szomszédos irodából áthallatszott a lárma, amiből mindegyre kivehető volt Walecki éles hangja. A folyosón időről időre átszaladtak az osztályfelelősök segítői. A felügyelő nem jelent meg a logika órára, ami éppen soron következett volna a hetedikeseknél. Negyedórával azután, hogy Waleckit elvezették, előtűnt az ajtó üveglablaka mögött az édesanyja a mellette ügető Mjesocskin kíséretében. A hölgy arca halálsápadt volt, szeme kimeredt, orrcimpái remegtek, teljesen úgy, mint a fiának.

– Mondom, hogy ez disznóság, gazemberséggel tetézve – mordult fel Tukán, miközben a bajszát pödörgette fölfelé, és az üstökét fésülte.

Egyszer csak felhangzott Walecki kétségbeesett, görcsös sikoltása... A diákok az ajtóhoz rohantak...

A falon túl egyre nőtt a lárma, hangzavarrá erősödött, mint egy indulatos veszekedés, közben időről időre újra elcsendesedett. Egyszer csak felhangzott Walecki kétségbeesett, görcsös sikoltása... A diákok az ajtóhoz rohantak, a padok tetejére álltak, lábujjhegyről lestek az ajtó üveglablakán át a folyosóra. Meglátták Waleckit három ór és „Körmös bácsi” között, akik a levegőben tartva hurcolták magukkal. A „tökmag” ránkagatózott, rúgkapált a kezük közt, mint a csapdába esett róka. Az iroda előtt ott állt az anyja. Arca kifejezéstelen volt, csak az ajkát biggyesztette le időnként különös módon, s a bal szemével hunyorgott. Amikor a „tökmagot” betoloncolták az úgynevezett „tartalék” helyiségbe, Walecka asszony megfordult, és sietve elindult a kijárat felé. Közvetlenül a fal mentén haladt, és valamit mormogott magában... Hamarosan megérkezett a tanterembe Rutecki, akit hosszabb időre a hűvösbe küldtek, s azt az újságot hozta, hogy a „tökmagot” az édesanyja beleegyezésével ahelyett, hogy kicsapnák az összes középiskolából – megvesszőzik...

A következő óra közepén, amit az örökké nyugodt matematikatanár tartott, kinyílt az ajtó, és Majewski úr beengedte a terembe Waleckit. A szerencsétlen lázadó képe csupa véraláfutás volt, olyannyira, hogy jóformán feketének tűnt. Az alsó ajka, mint anyjájé, előrebiggyedt, alsó állkapcsának fehér fogai egészen eltakarták a felső ajkát, fájdalmasan összevont szemöldöke eltakarta mélyen ülő szemét. Lassan, szinte vakon botorkált oda a padjához. Amikor odaért, egy röpké pillantásig Borowiczra nézett. Marcin megremegett hirtelen, mert ez a tekintet félelmetes volt.

Csontos Márta
Látványterv

*Nem vihetem magammal ezt
a testet. Túl nehéz...*

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

Elnehezdednek bennem a kövek,
idegen csapáson botladoznak a
reflexek, a belső ürességet tovább
hasítja egy bennem felejtett szike,
a testüregekben szakadozik a szövet.

Minden a látszaton múlik, legfőbb
cél elfedni a tüneteket, szembeszállni
a bennem állomásozó énnel, ázni a
fájdalom lucskos üledékében, ahol
már nem marad meg a virág, s a
gyökérnek nincs táptalaj.
Itt guberálok a belső szervek roncs-
telepén, még tartom a telepvezetői
beosztást, hirdetem, hogy minden
szerepkörben a lét ajándéka vagyok,
túl akarom kiabálni a fájdalom
harangzúgását, kincseket keresek
a saját nyomorúságomból épített
szemétdombon, s szinte botrányos
fölénnyel emelem magam a legfelső
lépcsőfokra, mely nem vezet sehova.

Mégsem tudom megszerezni az alázat
erejét, szükségem van a látványra és
az éljenzésre, hogy megtörténjen az
erőátvitel, s ura lehessen annak az
ürességnek, melyet saját világgal
töltöttem fel.

Bozók Ferenc
Kutya éji dala

Úrbe fúrva nedves orra.
Mért vonít kutyám a Holdra?
Földhöz köti furcsa tánca.
Holdsugár a kutyám láncá.

Hangot adnék bánatomnak,
dúdolnék a távlatoknak.
Holdsugár: rablánc vagy ékszer.
Mit kezdjek e kutya-léttel?

Rainer Maria Rilke
Őszi nap

Nagy nyár volt, Uram, vess véget neki.
Napóránk is alig mutasson időt,
Míg rétre a felhőt szeled kergeti.

Gyümölcsökben ikrásodjon a méz,
Hát ossz ki rájuk pár délszaki napot,
Hadd lássa majd aranyát, hogy ragyog,
Ki pohárka édesült borába néz.

Nem épít már, kit most nem óv házfedél.
Ki magányos, az marad ítéletig.
Virraszt, olvas, megcímzi leveleit,
S a kettős faszorból ha nyugtalan kiér,
A hullt lombok nyomát végig belepik.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER fordítása

Rainer Maria Rilke a fiatal Balthussal és édesanyjával, Baladine Klossowskával

PETRUSÁK JÁNOS

48. Tokaji Író tábor

Objektív tények, szubjektív gondolatok

Először is engedtessek meg nekem, hogy az objektív, többször elmondott, ellenőrzött tények és események mellett azok teljesen egyéni, szubjektív kiegészítését is közreadjam. Szerintem bármiféle esemény – kicsiny vagy nagy, országos vagy egyéni – így lehet teljes. A közlő feltárja önmagát, hiszen a gondolat a szubjektumtól függ, s a legnagyobb önfeltáró...

A sorban 48. Tokaji Író tábor nagy izgalommal vártam, hiszen a koronavírus-járvány – mint járvány – bizonytalansága miatt kétséges volt megrendezése. Tény, hogy Istennek – bár sokan ebben is kételkednek – és kormányunk járvány elleni intézkedéseinek hála – akár ebben is kételkedhetnek, akik akarnak – megrendezésre kerülhetett a Nagy Esemény 2020. augusztus 17. (hétfő) és augusztus 19. (szerda) között. Informálisan interjúvoltam szervezőt, aki elmondta, azért a három nap, és nem négy, mivel vasárnap a tömegközlekedőknek kissé setesuta – remélem, hallja ezt a MÁV és a VOLÁN, természetesen a menetrendek egyeztetésének az igényét is! –, a csütörtök pedig augusztus 20., amely egy egészen másfajta ünnep!

A politika a Tokaji Író tábor 1972-es megalakulásától fogva többször is úgy érezte, hogy annyira oda kell figyelnie az írókra és az írói csoportosulásokra, hogy az írók inkább nem kértek ebből. Mint például 1987-ben, amikor ezért tartott kényszerzúratot az író tábor. A rendszerváltás után pedig úgy érezhették az alkotók, hogy bár szemmel tartja őket a politika, de segíteni nem segít, csak figyelni őket, hogy egymaguk az írók, ha annyira önálló gondolataik vannak, mire jutnak.

*Ezt kell becsülni, hogy nem fiatalka,
zsengécske, nem húszéves
vagy tizenéves még, hanem van múltja.*

Most, 2020-ban – remélem, nemcsak azért, mert Trianon 100 éves fekete évfordulója van, amelyet a nemzeti összetartozás és összetartás, a megmaradás küszöbének is akarunk látni, hanem mert valós a pozitív figyelem, az írókkal együttgondolkodási inger az ország-irányítóinkban –, több vezető politikus is ellátogatott hozzánk. Így dr. Kövér László, az Országgyűlés elnöke, vagy dr. Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke, hogy a sorból ki ne feledjük Posta Györgyöt, Tokaj első emberét, elvégre Tokaj városa és polgármesteri hivatala segítségével nélkül nehézkesen lenne éppen itt az író tábor. L. Simon László országgyűlési képviselő pedig hivatalból volt jelen, hiszen 2020. június 23-ától ő a Tokaji Író tábor Egyesület elnöke.

Mind a négy, fentebb említett politikusunk kihangsúlyozta – és az informális beszélgetéseken tovább hangsúlyozta – a nemzetmegtartás és megmaradás elsődleges feladatát, amely-

ben a szellemi élet meghatározóinak, így az irodalmároknak nagyon nagy szerepe és felelőssége van.

Szubjektív gondolatom ehhez – elnézést, hogy a nagyok gondolatát próbálom meg én, a kicsiny kiegészíteni, de egyből eszembe villant –, hogy ezzel a fontos szereppel, amelyet még a politika is elismer, ugyanúgy élni, mint visszaélni is lehet. Mint ahogyan látjuk. (Nyugi, kedves, vagyis most kedvetlen oldal, nem csak rátok gondoltam!)

És most sorban: objektív tény, hogy hétfőn 11 óra 30 perckor megtörtént az ünnepélyes tábornyitó. Még hozzá nem is akárhol, hanem a Rákóczi pincében, amelynek termében valaha királyválasztó gyűlés is zajlott. Még hozzá 1526 – Mohács utáni – napjaiban, mikor is a nemzet előtt három nagy kérdés volt: német vagy török vagy pedig nemzeti és magyar? A rendek pedig helyben megadták közfelkiáltással a választ a magyar útra, Szapolyai Jánost I. János néven magyar királlyá választva, majd Székesfehérváron törvényesen meg is koronázták. Gondolatom ehhez, hogy még ma is vannak olyan történészek, akik János királyt ellenkirálynak mondják. Pedig a kronológia nagy úr! 1526 őszén magyar nemzeti királyunk megválasztása és megkoronázása után egy évvel koronázták meg Habsburg Ferdinándot. Akkor? Nem kívánom ezt sokat ragozni, csak éppen kikíváncozott belőlem, ugyanis a megnyitón csak úgy, fél mondatban hívták fel a figyelmünket, hol is vagyunk, a konkrét kor és király nevének megemlézése nélkül. Igaz, azt sem hangsúlyozták nagyon ki, miért a Rákóczi család nevét viseli a pince. Csak megsűgom, ezen a térségen ők sokáig voltak birtokosok.

Most a Rákóczi pincét a Tokaj Hétszőlő kezeli, akik nem csak egyszer kóstoltattak minket boraikból.

Ezek után, ha már bennünk volt a bor adta lendület, ebéd következett a kollégium étkezdéjében, menzás jelleggel, de nem menzát idéző adagokkal és ízekkel. Hasukat szeretők, számotokra tudósítok, nyugodtan eljöhetnek! Gombás pörkölt, sült és rántott karaj, hal és sütemények... Nem sorolom fel, mert máris híztam egy kilót. Amúgy többet.

A szállást ebéd után lehetett hivatalosan elfoglalni, de mi – jó magyar szokás szerint – korábban megtettük. Különböző panziókba, vendégházakba voltunk elosztva, nekünk a Rákóczi utcán volt szállásunk, amely közel volt minden eseményhelyszínhez, szép, tiszta, csak épp' zajos. Nem a tokajiak szerenádoltak a tiszteletünkre, hanem az író tábor fiatalosága adott éjjelből hajnalba, sőt másnapra nyúló „szerenád”, kb. a fél Hegyaljának. Minden politikus többször hangsúlyozta a fiatalítás fontosságát és a „mindent a fiatalokért” felszólítást. Aminek mi, jelentem, eleget tettünk: adtuk majdnem kettő egész éjszakánk s hallóképességünk egy részét a fiatalokért. Legalábbis azokért az írói egyedeikért, akik éjfélből hajnalig egész nagyok voltak, aztán egész nap nem láttuk őket. Majd

szerdán bedagadt szemmel, álmosan ott voltak, hogy megtapsolják kortársaikat, akik közül hárman vettek át díjat. Ne legyenek igazságtalan! A három díjazott arcát a három nap alatt egyszer sem láttam, csak a díjat átvenni érkezhettek, ezért bocsk, de nem ők adták az „antialtatót” nálunk.

Hadd ne írjam le az egész napos programot, amelyben volt plenáris ülés és kerekasztal beszélgetés is, inkább rátérek az esti színházi előadásra. A Miskolci Nemzeti Színház vitte Tokajban, a Paulay Ede Színházban színre Hunyadi Sándor *Feketeszárú cseresznye* című darabját. Én az íróról hallottam, erről a műről viszont, bevallom, nem. (Persze a mindig okosak mondják most, hogy ki vagyok... Hadd mondják, ez is joguk.) Én az első sorból nézhettem végig a darabot, ami kényelmes volt, tapasztaltam – hiszen a második sorba, ha nem is behajtogattam, majd ki majdnem kétméteres magam, de bizony elmondhatom, az szűk ám. Nekem. A színészek játékát így majdhogynem testközelből figyelhettem. Mind beleélték maguk, még a statiszták is. Mindet megillette a vastaps, amelylyel megjutalmaztuk őket. A történet látszólagosan szerelmi, de ahol és amikor játszódik, az kicsiben a magyarság és minden Kárpát-medencei nép sorstragédiája. Szerb nő, aki ráadásnak férjes asszony, s magyar férfi. Lehetnek ők egyek? Egy pár, valaha, egészen? Játszódik pedig a Nagy Háború végén, amikor kezdődött számunkra a legnagyobb háború, Magyarorszáért... Ez nem csak egy dráma arról, hogyan tépték széjjel országunkat, hanem... Ezt meg kell nézni!

A háromnapos sok jó program mellett, sajnos, nagyon kevés barátkozási idő volt, már ha komolyan vettük, hogy a programokért vagyunk ott. Az előadások alatt nagyon sok gondolatébresztő gondolatot kaphattunk, hiszen az író tábornak ez a lényege. Meg az, hogy jól érezzük magunkat. Ez azért megvolt, szerdára virradóra még aludni is tudtunk, hiszen hajnalban jött az eső, amely elűzte a gajdolókat. Én pedagógusként az tanítom, vagyis tanítanám, ha egészen figyelnének a fiatalok, hogy minden kort tisztelni kell. Én tisztelem a fiatalokat, akiknek semelyik korban sem könnyű elkezdni karrierjüket, jövőjüket építeni. De ahogyan én tisztelem az idősebbeket az élettapasztalatukért, úgy joggal elvárhatom, hogy tiszteljének engem is mások. Rendben, nem vertek meg, mint egy idősebb író néhány évvel ezelőtt, viszont úgy tiszteletet adni nem lehet, ha valaki csak önmagára figyel, másra nem.

Mindenki, minden szakmában és területen a fiatalításról beszél, mint valamely csoda-hozóról. A fiatal munkabírása nagyobb, ez tény, de kevesebb – és ez is tény – az élettapasztalata. Egy alkotónak meg azért ez sem árt. A fiatalítással kapcsolatban három kritérium van – szerintem. Az első, hogy a fiatalításhoz olyan fiatalok kellenek, akikkel lehet fiatalítani. Kettő, hogy olyan fiatalok kellenek, akik nemcsak tudnak, hanem akarnak is, ráadásnak azt tudják és akarják, ami a közösségnek kell. És három: ne legyen generációs ellentét! A nyugdíjasokat sem szabad félreállítani, mert tisztelni kell élettapasztalatukat, legyenek ők szellemi vezetőink, tanácsadóink. De a mostani középkorúakkal közben mi legyen? Már elnézést, de a mostani nyugdíjasok, amikor ők középkorúak voltak, s mi pedig fiatalok, nyugtatgattak minket, hogy várjuk ki sorunkat, majd, ha negyven-ötvenesek leszünk, akkor... Igen, kérem, akkor mit kapunk? Úgy érezhetjük, hogy vissza kell fiatalodnunk, szépülnünk, hogy odafigyeljenek ránk, mert így a fiatalok szemében mi csupán „előnyuggerek” vagyunk.

Szubjektív gondolatokat ígértem. Leírtam. Viszont ezek nemcsak az én, hanem egy egész – sehol sincs – generáció gondolatai is lehetnének. Meg nagyon sok idősebbé, akik tudják, mi az a korsorrend. Az író tábor utolsó napján egyéb díjak mellett Debüt-díjakat osztottak ki, fiataloknak. Nagy pénzzel. Én nem irigykedem rájuk, én féltém őket! Rákerestem neveikre, mert eddig egyikőjükéről sem nagyon hallottam. Mindnél sok-sok díj, sok-sok ösztöndíj, sok-sok elismerés. Egy évben nem is egy. Azonban nem is kellett volna a „mindent tudó” internethez folyamodnom, elég lett volna az ottani tapasztalás, megtudni, igazán kik ők. A két ifjú férfi átnézett rajtam, nem mint ablaküvegen, hanem mint egy kissé már kozmótos üvegen. Egyedül az ifjú hölgy fogadta gratulációm, s tudtam vele néhány szót váltani. – Szóval: ők lesznek, vagy máris ők nem a jövő, hanem a jelen magyar irodalma.

Filmezéssel is foglalkozóként tapasztalom, ez van a filmes szakmában is, ezért nem nagyon járok már szakmai megmértetésekre, mert minek. Ott, ha valaki fiatal, arra odafigyelnek, az díjat, sőt egy szemlén díjesőt kap. Aztán? Később ezek a zsenik hová lesznek? Én most filmes példát mondok: a legtöbb ifjú titán a díjeső után úgy viselkedik, mint az eső, amely a földben eltűnik.

Nem savanyú nálam a szülő, igenis kellenek az elismerések, és ezekből koruk miatt a fiatalokat nem lehet és nem szabad kirekeszteni. Viszont a Debüt-díjat csakis huszoneves kaphatja? Nem kaphatná egy idősebb? Egy barátom hetvenévesen kezdett mesét írni, vagyis leírni, hiszen korábban már érlelődtek szívében, gondolataiban, s mondogatta is gyermekeinek és unokájának. Ő, mert hetvenévesen jelent meg első meseregénye, nem kaphat Debüt-díjat? A nagy irodalom rá sem tekint? Lehet, velem van a baj, ha csak én érzem úgy, ez mennyire igazságtalan!

Kedves fiatalok! Különösen a díjak által kiemelt fiatalok! Nektek felelősségetek van, amellyel élni, és nem visszaélni kell. A másik pedig, hogy néhány gyors évtized, és ti is középidősek lesztek.

A Tokaji Író tábor is középkorú. 48 év! Két év még, és fél évszázados. Ezt kell becsülni, hogy nem fiatalka, zsenécske, nem húszéves vagy tizenéves még, hanem van múltja. Hiszem – vitatkozzék velem, aki akar – és tudom, ezért lesz jövője!

Éljen a Tokaji Író tábor!

Éljen még velünk, értünk, soká...

Gyarmatok a világűrben

Mike Berners-Lee kézikönyve a sorsdöntő évekhez

A szerző, Mike Berners-Lee egyetemi professzor a lehető leg szélesebb perspektívában vizsgálja a 21. század szinte valamennyi környezeti és gazdasági kihívását, kérdőjelezi meg azt, ahogyan élünk, gondolkodunk, és mindeközben az egyes ember felelősségére is apellál. Egyszerre sokkolja, meglepi és meg is neveteti az olvasót.

Az emberiség történelme során a domináns kultúrák úgy tekintettek a bolygóra, mint valami óriási, robosztus dologra, amivel bármit is tesznek, úgyszólván képtelenek jelentősebb kárt tenni benne. Ennek az időnek vége, figyelmeztet a kutató, már az antropocén korban élünk, vagyis nagy játékosok lettünk egy kicsiny bolygón.

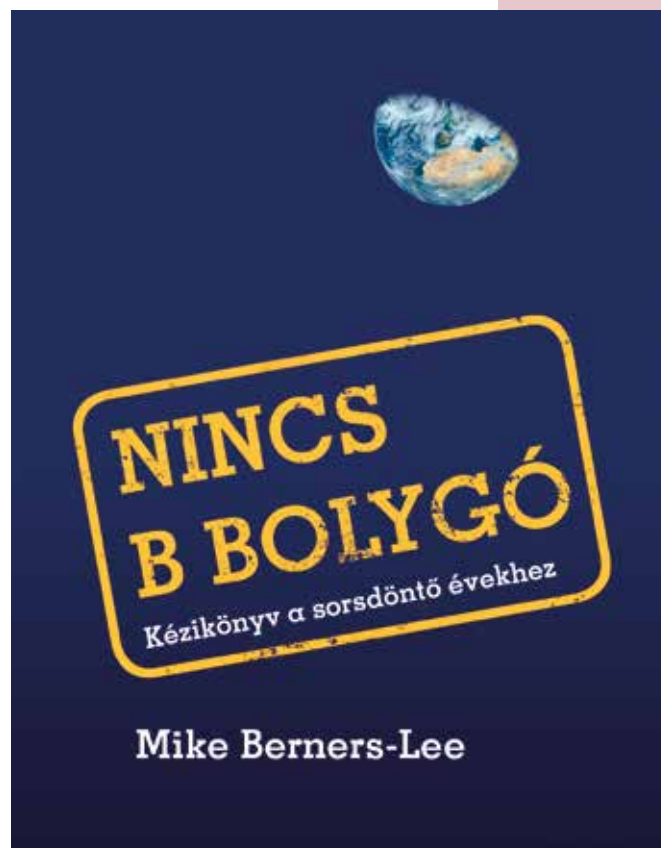
Stephen Hawking, a világszerte elismert elméleti fizikus szerint „az elkövetkezendő 100 év alatt nem fogunk gyarmatokat létesíteni a világűrben”. Vagyis nincs B bolygónk, épp ezért nagyon elővigyázatosnak kell lennünk azzal kapcsolatban, hogy mit teszünk az egyetlen lehetséges élőhelyünkkel.

Népeségnövekedés, a világ élelmezése, klímaváltozás, fenntartható fejlődés, a biodiverzitás csökkenése, antibiotikum-rezisztencia, mindent elárasztó műanyagok – az emberiség előtt álló akadályok sora szinte végtelennek tűnik. A könyv részletesen, érdekesítően és szókimondó stílusban tárja fel a bolygónkat és ezáltal az emberiséget fenyegető legfontosabb globális környezeti és társadalmi problémákat.

„...fenntartható fejlődés, a biodiverzitás csökkenése, antibiotikum-rezisztencia, mindent elárasztó műanyagok...”

Ha a probléma globális, mit tehetek én? – teszi fel a nagyon sokakban megfogalmazódó kérdést, hiszen nagyon könnyű és kényelmes porszemként vagy hangyaként látni magunkat a globális rendszerekhez képest. A kötet praktikus és inspiráló ötleteket mutat be, hogyan járulhatunk hozzá személyesen is bolygónk megmentéséhez. Vajon ehhez mindannyiunknak vegetáriánusnak kellene lennünk? Mit tehetünk az élelmiszer-pazarlás ellen? Utasítsuk-e el a repülőgépen szállított gyümölcsöket vagy a fóliasátorban termelt zöldségeket? Hogyan utazhatunk? Ilyen és ehhez hasonló, a bolygó sorsával kapcsolatos aggodalmakra és kérdésekre is választ ad.

A könyvet sokféleképpen lehet olvasni: véletlenszerűen felütve, témakörök után kutatva a tartalomjegyzékben és a tárgymutatóban, esetleg a betűrendes témakeresőben, vagy (a szerző reményei szerint) logikus sorrendben, az elejétől a végéig haladva. Az első pár rész a nyilvánvaló fizikai, techno-

lógiai és tudományos problémákról szól, megalapozva ezek mélyebb megértését, majd áttér az értékek és az igazság területére. Zárásképp pedig olyan új, 21. századi gondolkodásmódokról ír, amelyeket el kell sajátítanunk ahhoz, hogy képesek legyünk válaszokat adni az antropocén kihívásaira.

Mike Berners-Lee a 21. század kihívásait kutatja, ezekkel kapcsolatosan publikál és ad tanácsokat. A Lancasteri Egyetem professzoraként gyakorlati eszközöket fejleszt a jövőről való gondolkodáshoz. Világszerte a szén-dioxid-kibocsátással kapcsolatos kutatásokban, tervezésben és akciókban.

A *Nincs B bolygó* című kötet, valamint a Pallas Athéné Könyvkiadó (PABooks) korábban megjelent kiadványai megvásárolhatóak a PABooks könyvesboltjában, a Bölcs Várban, valamint webáruházában, a www.pallasathenekiado.hu oldalon.

A kiadó kiemelt figyelmet fordít a közösségépítésre is. Facebook-oldalán (www.facebook.com/pallasathenekiado) és podcastcsatornáján (elérhető a Spotify- és az iTunes-platformokon) az érdeklődők további hasznos, érdekes információkat találhatnak a megjelenő könyvekről és a hozzájuk kapcsolódó eseményekről.

Murányi László

Jus murmurandi

A külön jogaikért mindig kiabáló kisebbség olykor még ránk is szól, hogy eddig és ne tovább, mert beáruznak bennünket a... világnak. És meg is teszik. Javaslatom van: miért nem ott élnek?... Világpolgárként.

■ ■ ■

A tömegtájékoztató: az egyoldalú „szórakoztatás” és félrevezetés iparága.

És irdatlan pénzekért.

Hollywood, mint egy erőmű.

Az agyferdítő sekélyességet látva ez a kérdés: „to have lunch or be lunch?” Eszel – mármint józan, építő, közérdekű műsorokat, vagy – téged esznek meg. Válassz!

■ ■ ■

Kalifornia a világ 6–7. legerősebb állama.

Börtönre többet költ, mint kultúrára.

Ez lenne a „szép, új világ?”

■ ■ ■

Vannak emberek, akik néhány perces beszélgetés után is sokat elárulnak magukról. Ők a tinglitangli életűek. A langyos, állott vizes szabadságban dagonyázók. Lesír róluk: ahogy lesz úgy lesz... (Tán még a kézfogásuk is lötytyedt).

Nehéz lehet úgy élni, hogy az emberfia mindig az éppen aktuális menekülő utat lesi.

■ ■ ■

Előrehaladott korához képest is láthatóan nehéz mozgású hölgy ült le velem szemben az autóbussen. Egy-egy rövidke mondattal azért lassan véleményt váltunk a világ folyásáról, de látom: a szeme – már nincs ott. Kék, hajdanvolt fénye megfakult, tekintete kissé homályos, kérő, csaknem beletörődő. Olyan – némán elköszönős.

A hosszú évtizedekig, másokat is reménnyel éltető fényecske – a „szemünk fénye” – hova lesz? Az már előbb készülődik a költözésre?

■ ■ ■

A jó borok megannyi fajtájához – a jó vessző alá természetesen – sajátos ásványi összetételű vulkanikus hegyvidék kell, vagy jó homok vagy épp fekete föld, ilyen-olyan szerkezetű domboldalak stb. stb. Ezt mindenki tudja.

A nagybetűs hogyanra még nem válaszolt senki. Hogy miként lesz ezekből, szinte dülönként, egy-egy hörpintéssel jól megállapíthatóan más-más zamatú, színű, illatú, aromájú nedű? Mindahány a maga nemében semmihez nem hasonlítható. Ezt kellene egyszer leírni.

A Teremtő munkáját?... De hát hol van az a termelő, főborász, borkutató szakember, pincemester, aki erről – egyetlen elfogadható mondatot is hátra mer hagyni az utókornak?... A hajdanvolt madaras párt egyik üdvöskéjét – a kommunistákkal karöltve – egyszer a kultuszminiszteri rangig is fellökték.

Ebbeli székéből harcos kisebbségi jogvédőként javasolta, hogy a szót: cigány – ne használjuk, mondjunk helyette romát. Lángoló szellemű nyelvészünk évszázados fogalmat szeretett volna megváltoztatni. Nem ment neki. Nagy volt a kabát.

Kár volt felvennie.

■ ■ ■

A külkerületi „kispiszkos” (élelmiszer) bolt ajtaján a tulajdonos az ajtón, neonfényű táblácskával adja tudtunkra, hogy „open”.

Biztosan százával járnak errefelé az angol-amerikai turisták... Az üzlet az üzlet...

A neonfényvel együtt olcsó, szegényes Amerika-majmolás ez. Valaki mondja már meg neki!

*Nehéz lehet úgy élni,
hogy az emberfia mindig
az éppen aktuális menekülő utat lesi.*

A házasság elején (előtt) repültek egymás karjaiba.

Ma? „Hazajöttél, és elfelejtettél köszönni.” „Ja.”

Hű de hosszú utat tettek meg...

■ ■ ■

Mi, „előre haladott korúak” réges-régen az Idő múlását nem a bölcsőhöz, nem a születésnapokhoz, hanem a majdani eltávozáshoz mérjük. Mennyi is ez? Irgalmatlan kegyetlenséggel – kevés. Az eddigi pedig sok volt? Óh, nem!

A megmaradt kegyelmi Idő vágya a – végtelen, mert hisz a sajátod végét nem tudod értelmezni. Ez még senkinek sem sikerült.

A teendő? A megbékélés. Ki tud jobbat?

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Szabó Pap Edit

Munkatársak: Lukács János, Németh István Péter,
Ország László, Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2020. október, sorszáma: 10/2020

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

Devecsery László

Tükör – Árnyék

Ablakon virág:
virág-tükör:
árnyék: csipkék
közé zárva:

levelek,ágak
hajolnak az
elmúlásra.

Emlékező ablak, Szaknyér – Biczó Antal fotója

Kapható az újságárusoknál

A *Búvópatakot* 2020-ban is keressék az újságárusoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

MINISZTERELNÖKSÉG

9 771588 933004

20010

